

Sisekaitseakadeemia
Politsei- ja piirivalvekolledž

Stina Kraam

**ENESETEADUSTUS-UURING ALAEALISTE
DELINKVENTSE KÄITUMISE LEVIMUSEST VÕRUMAAL**

Lõputöö

Juhendaja:
Uno Traat, SKA lektor

Muraste 2015

ANNOTATSIOON

SISEKAITSEAKADEEMIA

Kolledž/ instituut: Politsei- ja piirivalvekolledž	Kaitsmise kuu ja aasta: juuni 2015
<p>Töö pealkiri eesti keeles: Eneseteadustus-uuring alaealiste delinkventse käitumise levimusest Võrumaal Töö pealkiri võõrkeeles: Self-Report Study about Juvenile Delinquency in Võru</p> <p><i>Lühikokkuvõte:</i> Lõputöö on kirjutatud eesti keeles ja koosneb 40 leheküljest, millele on lisatud kaks lisa kogumahuga 19 lehekülge. Töö kirjutamisel on kasutatud 22 erinevat allikat, millele on töös viidatud. Võõrkeelne kokkuvõte on kirjutatud inglise keeles.</p> <p>Lõputöö eesmärk on analüüsida ja võrrelda 9.-10. klasside õpilaste delinkventse käitumise levimust eneseteadustus-uuringu meetodil. Uurimismeetodiks valiti ankeetküsitlus, milles osales 190 õpilast Võrumaa koolidest.</p> <p>Lõputöö eesmärgi saavutamiseks on töö autor püstitanud järgnevad uurimisküsimused:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Kui paljud ja kui sagedasti on alaealised käitunud Võrumaal delinkventselt?2. Missugused on levinumad delinkventsed käitumisviisid?3. Kui sageli on alaealised kokku puutunud politseiga ja kui, siis millised need on olnud? <p>Saadud tulemuste põhjal võib järeldada, et väga paljud alaealiste delinkventsed käitumisviisid on latentsed. Ainult registreeritud kuritegevus ei loo meile tervikpilti alaealiste delinkventsuse levimusest. Selleks, et saada võimalikult täpne ülevaade on vaja need kaks kõrvtutada. Peitkuritegevuse paremaks analüüsiks ja täpsemateks andmeteks on vaja viia läbi veel enam ja sagedamini eneseteadustus-uuringuid, mis keskenduvad iga rikkuja konkreetsetele tegudele. Küll aga on nii Võru politseijaoskonna statistika põhjal kui ka autori uuringus väga sarnane pingerida levinumatest rikkumistest. Uurimuse tulemusest lähtuvalt tehti kolm ettepanekut, et vähendada ja ennetada alaealiste delinkventsust.</p> <p>Kuna teema on tänapäeva ühiskonnas üsna aktuaalne, võiks autori arvates saadud töö tulemustest abi olla kohalikel noorsootöötajatel, noorsoopolitseinikel, pedagoogidel ja psühholoogidel, kes alaealistega kõige sagedamini tegelevad.</p>	
Lisad (CD, DVD vms): Puuduvad	
Võtmesõnad: alaealiste kuritegevus, delinkventne käitumine, delinkventsus, eneseteadustus-uuring, hälbiv käitumine, kuritegelik käitumine	
Võõrkeelsed võtmesõnad: criminal behaviour, delinquency, juvenile crimes, juvenile delinquency, self-report study	
Lõputöö seos riiklike arengukavade ja prioriteetidega: Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018; Vägivalla vähendamise strateegia aastateks 2015–2020; Noorte arengukava aastateks 2014–2020	
Säilitamise koht: Politsei- ja piirivalvekolledži raamatukogu	
Töö autor: Stina Kraam Olen koostanud lõputöö iseseisvalt. Kõik lõputöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, seisukohad, kirjalikest allikatest ja mujal allikates saadud info on nõuetekohaselt viidatud. Olen nõus oma lõputöö avaldamisega elektroonilises keskkonnas.	
Allkiri:	
Vastab lõputöö nõuetele	
Juhendaja:	Allkiri:
Kaitsmisele lubatud	
Kolledži direktor:	Allkiri:

SISUKORD

ANNOTATSIOON	2
SISSEJUHATUS.....	4
1. ENESETEADUSTUS-UURING	6
1.1. Eneseteadustus-uuringu mõiste ja olemus	6
1.2. Meetodi ajalugu	7
1.3. Eneseteadustus-uuringutega kaasnenud probleemid.....	10
2. ALAEALISTE DELINKVENTSE KÄITUMISE LEVIMUS EESTIS JA LÄHIRIIKIDES	12
2.1. Eesti	12
2.2. Leedu	18
2.3. Soome	19
2.4. Venemaa	21
3. ALAEALISTE DELINKVENTSE KÄITUMISE UURING VÕRUMAA KOOLIDES	24
3.1. Uurimuse eesmärk ja uurimisküsimused	24
3.2. Uuringu läbiviimine ja valim	24
3.3. Tulemused ja analüüs.....	25
3.4. Ettepanekud ja soovitused	33
KOKKUVÕTE.....	35
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU.....	38
TABELITE JA JOONISTE LOETELU	40
LISAD	41
Lisa 1. Ankeet	41
Lisa 2. Uuringu tulemused	45

SISSEJUHATUS

Iga päev pannakse toime mitmesuguseid rikkumisi, kuid piirkonniti on nende levimus väga erinev. Nii nagu mujal, pööratakse ka Eestis alaealiste sooritatud rikkumistele väga palju tähelepanu, kuna noorte seas on kriminaalne aktiivsus suur ja nende elus on toimumas etapp, kus nad alustavad valikute tegemist iseseisvalt.

Alaealiste delinkventse käitumise levimus on suur probleem kogu maailmas ja erinevate alaealisi puudutavate teemade üle arutletakse nii riikide keskselt kui ka globaalselt (Cox, Allen, Hanser & Conrad, 2013, p. 329). Lisaks korduvkuritegevuse ennetamisele on Eestis kriminaalpoliitika esmaseks eesmärgiks alaealiste kuritegevuse ennetamine, kuna see võimaldab ära hoida kuritegusid täiskasvanueas, korduvkuritegevuse ennetamine aga vähendab kuritegude arvu ning kuriteoohvriks langemise riski (Justiitsministeerium, 2010, lk 13). Nendele kahele valdkonnale pööratakse tähelepanu enim, sest need on kõige suuremateks probleemideks ja leitakse, et ühiskonna turvalisuse tõstmiseks on oluline, et alaealiste õigusrikkujate arv ja korduvkuritegevus väheneks. Noorte (isikud vanuses 7–26 eluaastat) arengukavas aastateks 2014–2020 on omakorda suunatud tähelepanu sellisele negatiivsele trendile nagu probleemne tervisekäitumine, sh eriti noorte meeste riskikäitumine (Haridus- ja Teadusministeerium, 2013). Üsna levinud on, et satutakse eakaaslaste ja võõraste väärkohtlemise ohvriks. (Justiitsministeerium, 2015, lk 10). Alaealiste delinkventset käitumist mõjutavad mitmed faktorid, millele tuleb tähelepanu pöörata.

Kuna alaealiste delinkventsus on väga latente valdkond, siis politseistatistikasse jõuab tühine osa õigusrikkumistest, mistõttu õiguskaitseorganitel on pealiskaudne pilt sellest, milline on vaadeldava piirkonna alaealiste delinkventsus päriselt. Selle lõputööga püütakse vastata küsimusele „Milline on Võrumaal alaealiste delinkventsus ja kuivõrd on nende rikkumised latentsed?”.

Lõputöö teemaks on „Eneseteadustus-uuring alaealiste delinkventse käitumise levimusest Võrumaal“. Töö on autori jaoks huvitav ja silmaringi laiendav, kuna eneseteadustus-uuringud ei ole teadaolevalt Eestis väga levinud. Lisaks analüüsib autor enda kodukohas, Võrumaa koolides, õppivate alaealiste delinkventse käitumise levimust. Lõputöö eesmärk on analüüsida ja võrrelda 9.-10. klasside õpilaste delinkventse käitumise levimust eneseteadustus-uuringu meetodil.

Lõputöö eesmärgi saavutamiseks on töö autor püstitanud järgnevad uurimisküsimused:

1. Kui paljud ja kui sagedasti on alaealised käitunud Võrumaal delinkventselt?
2. Missugused on levinumad delinkventsed käitumisviisid?
3. Kui sageli on alaealised kokku puutunud politseiga ja kui, siis millised need kokkupuuted on olnud?

Eesmärgile toetudes on töö autor püstitanud järgnevad uurimisülesanded:

1. Kirjanduse põhjal eneseteadustus-uuringu kui kriminoloogilise meetodiga tutvumine.
2. Kirjanduse põhjal alaealiste delinkventse käitumise levimuse analüüsimine Eestis ja lähiriikides.
3. Eneseteadustus-uuringu meetodile baseerudes ankeedi küsimuste väljatöötamine.
4. Küsitluse läbiviimine Võrumaa koolides.
5. Küsitlusega kogutud informatsiooni analüüsimine ja järelduste tegemine.

Vaatluse alla võeti kolm suurimat Võrumaa kooli: Võru Kreutzwaldi Gümnaasium, Võru Kesklinna Kool ja Parksepa Keskkool. Alaealiste delinkventse käitumise levimuse selgitati välja eneseteadustus-küsitluse abil kirjalikult paber kandjal ajavahemikul 10.12.2014–15.12.2014. Küsitlusi oli planeeritud esialgu jagada 225, kuid valimi moodustasid 190 õpilast, kes viibisid koolis küsitluse läbiviimise ajal. Küsitlus toimus anonüümselt ja sisaldas kokku 46 valikvastustega küsimust, ankeedi täitmine võttis aega ligikaudu 10–12 minutit.

Lõputöö on jagatud kolmeks peatükiks, millest esimeses tutvustatakse eneseteadustus-uuringut: esitatakse selle mõiste, olemus ja ajalugu. Teises peatükis on välja toodud alaealiste delinkventse käitumise levimuse Eestis ja mitmetes lähiriikides. Kolmandas peatükis annab töö autor ülevaate tehtud eneseteadustus-uuringu küsitlusest alaealiste delinkventse käitumise levimusest Võrumaa koolides.

Kuna teema on tänapäeva ühiskonnas üsna aktuaalne, võiks autori arvates saadud töö tulemustest abi olla kohalikel noorsootöötajatel, noorsoopolitseinikel, pedagoogidel ja psühholoogidel, kes alaealistega kõige sagedamini tegelevad ja omavad seetõttu nendega lähemat kontakti. Tulemustest lähtudes saaks enamlevinud probleemidega seotud teemadel korraldada õppepäevi, teemaõhtuid, loenguid ja muud sellist, et alaealistega probleemide üle arutada ja lahendusi leida, et vältida nende kuritegelikule teele sattumist ja tõsta nende teadlikkust probleemidest.

1. ENESETEADUSTUS-UURING

1.1. Eneseteadustus-uuringu mõiste ja olemus

Eneseteadustus-uuring (ingl k *self-report study*) on üks peamistest viisidest, kuidas koguda informatsiooni delinkventse käitumise levimusest. Selle meetodi mõte on pöörduda individuaalselt isikute poole, et küsida, kas neil on olnud kokkupuuteid taoliste käitumisviisidega. Kui nad on delinkventsele käitumisele omaseid tegevusi toime pannud, siis on eesmärk välja uurida, kui tihti nad on seda teinud. (Thornberry & Krohn, 2000, p. 33)

Eestis on mõistet kasutatud nii inglise- kui ka eestikeelsena. TÜ õigusinstituudi teadlased on oma töödes jäänud ingliskeelse mõiste *self-report study* originaalkeelse termini juurde ja ei ole seda tõlkinud eesti keelde. Küll aga on Politsei- ja piirivalvekolledži süüteoametluse õppetooli lektor Uno Traat oma artiklis „Eneseteadustus-uuring kriminoloogilise meetodina“ pakkunud, et *self-report study* eestikeelne vaste võiks olla *eneseteadustus-uuring* (Traat, 2009, lk 1-2). Seda mõistet kasutab autor ka siinses töös.

Kriminoloogid Harlow, Lync, Biderman jpt on öelnud, et eneseteadustus-uuringud annavad hea ülevaate rikkumistest, mille tõttu võiks seda meetodit rohkem kasutada (Cantor & Lynch, 2000, pp. 92; 120). Meetodi peamine eesmärk on, et küsitletud isikud annavad edasi teavet toimepandud rikkumistest, kas suuliselt või kirjalikult (Traat, 2009, lk 2). Mõnikord noori intervjuueritakse, teinekord aga kogutakse andmeid kirjaliku küsitluse abil. Enamik eneseteadustus-uuringu meetodil põhinevatest küsitlustest on keskendunud teatud perioodile, tavaliselt äsja möödunud aastale. Peaaegu kõigil juhtudel on eneseteadustus-uuringu küsitlused olnud anonüümsed ja vastajatele on garanteeritud informatsiooni konfidentsiaalsus. (Agnew & Brezina, 2009, p. 29)

Teadlased on palju mõelnud piirangutele, mis on peamiselt mõjutanud käitumisviise ja nende riskitegureid, ning uurinud, kuidas oleks võimalik saada paremaid informatsiooniallikaid alaealiste delinkventsetest käitumisviisidest. Kui uurida lähemalt isikute käitumist, siis eneseteadustus-uuring on parim meetod, et saada teavet tegelikest kriminaalsetest harjumustest. Kuigi varem oli kahtlus, kas küsitletud vastavad uuringute läbiviijatele oma osalusest ebaseaduslike tegevuste toime panemisest, siis katsed tõestasid, et see toimis. Pärast esimesi eneseteadustus-uuringuid kasvas selle vajalikkus. Teadlased avastasid, et ainult ametliku statistika abil ei ole võimalik rikkumisi, sh latentset kuritegevust, avastada ja seetõttu võeti kasutusele eneseteadustus-uuringud. (Thornberry & Krohn, 2000, pp. 34-35)

Autorile meeldib Politsei- ja piirivalvekolledži kriminoloogia ja kriminalistika õppetooli lektori Uno Traadi põhimõte: "Kui tahad midagi teada saada, siis küsi" (Traat, 2009, lk 5). Statistilised andmed võivad anda liiga üldist informatsiooni, mistõttu on parem pöörduda inimeste poole ning neilt informatsiooni hankida.

1.2. Meetodi ajalugu

Eneseteadustus-uuringu kasutuselevõtmine oli 20. sajandi kriminoloogiliste uuringute suurim uuendus. 1943. aastal avaldas Ameerika Ühendriikide kriminoloog Austin L. Porterfield esimest korda tulemused kuritegevuse kohta eneseteadustus-uuringu põhjal. Ta analüüsis oma artiklis Texase osariigi Fort Worthi linnas 2049 registreeritud noortekohtu kriminaaltoimikut ning võrdles neid 337 (neist 200 meest ja 137 naist) küsitletud üliõpilase vastustega. Selgus, et vähemalt ühe korra on iga üliõpilane toime pannud süüteo, kuid õiguskaitseorganitega on neist kokku puutunud vähesed. (Thornberry & Krohn, 2000, pp. 34–36)

1947. aastal korraldasid professorid Wallertein ja Wylie samalaadse uuringu. Vastajateks oli 1696 täiskasvanud inimest, kellelt uuriti nende õigusrikkumiste kohta enne 16. eluaastat. 99% küsitletutest vastasid, et nad on toime pannud vähemalt ühe ebaseadusliku teo, 93% neist tõsisema rikkumise. (Coleman & Moynihan, 1996, p. 48; Thornberry & Krohn, 2000, p. 36)

1950ndatel arendasid Ameerika Ühendriikide teadlased James Short ja F. Ivan Nye eneseteadustus-uuringu metodoloogiat veelgi. Nad keskendusid üldmetodoloogilistele küsimustele, meetodi skaalade konstrueerimisele, usaldusväärsele ja paikapidavusele. Tähelepanuväärseks muutus kuritegevuse võrdlemine ühiskonnaklasside vahel. Short ja Nye vaatlesid Washingtoni osariigi noorte kinnipidamiskohtade ja sadade sama osariigi noorte vastuseid. Selgus, et kuritegelik käitumine oli noorte seas küll laialt levinud, kuid klassiti see oluliselt ei erinenud. (Thornberry & Krohn, 2000, p. 37)

1960ndatel jõudis eneseteadustus-uuring ka Ühendkuningriiki ja Skandinaaviamaadesse. Kriminoloogide suurema tähelepanu pälvisid isikliku elu ja toimepandud rikkumiste seosed (Coleman & Moynihan, 1996, p. 51). Põhiliselt olid huviorbiidis perekonna, kooli ja eakaaslaste mõju alaealiste tegevusele. (Thornberry & Krohn, 2000, p. 38)

1970ndatel uuriti jätkuvalt sotsiaalsete probleemide ja alaealiste kuritegeliku käitumise seoseid (Thornberry & Krohn, 2000, p. 38). Palju vaadeldi päritoluga seonduvaid küsimusi, mis hõlmasid rassi seoseid kuritegevusega. (Coleman & Moynihan, 1996, pp. 53–55)

1980ndatel võeti ühiskonnas suurema tähelepanu alla vähemusgrupid. Keskenduti nende õigusrikkumiste hulga, kroonilistele ja karjääriga (teenistuskäiguga) seotud nähtustele. Blumstein ja tema kolleegid leidsid, et on vajalik uurida kurjategijate eluteega seonduvaid küsimusi, sealhulgas välja selgitada õigusnorme rikkuvad eeskujud alaealisena ja hiljem vaadelda tegevust täiskasvanuna. Eneseteadustus-uuringu väga oluliseks eesmärgiks sai uurida inimese arengut kogu elu vältel, sest nii on võimalik kõrgema riskiastmega süütegusid kindlaks teha. (Wolfgang, Figlio & Sellin, 1972; Blumstein, Cohen & Vicher, 1986 ref Thornberry & Krohn, 2000, p. 40)

Esimesed rahvusvahelised eneseteadustus-uuringud viidi läbi projekti *International Self-Report Delinquency Study* (rahvusvaheline delikventsuse eneseteadustus-uuring, edaspidi ISRD-1) raames 1990ndatel. ISRD-1 sihtrühmaks olid 12–18-aastased noored, kellele oli küsitlus tehtud juba varem, 1989. aastal. Selles uuringus osales kokku 13 riiki: Holland, Soome, Suurbritannia, Saksamaa, Belgia, Hispaania, Itaalia, Portugal, Šveits, Põhja-Iirimaa, Kreeka, Uus-Meremaa ja Ameerika Ühendriigid. ISRD-1 eesmärk oli võrrelda erinevaid alaealiste toime pandud rikkumisi ja nende levimust ning püüda leida seletusi nende tekkele riigiti. (Junger-Tas, Marshall, Enzmann, Killian, Stekete & Gruszczynska, 2010, pp. 1–4)

Esimestest rahvusvahelistest uuringutest ilmnes, et tulemused on märkimisväärselt sarnased osalenud riikides, eriti kui järjestada õigusrikkumised toimepaneku leviku järgi eneseteadustus-uuringuga saadud andmete põhjal. Sagedamini esinevad õigusrikkumised olid seotud varavastaste süütegude ja vandaalitseamisega. Uuringutest selgus, et 10% Loode- ja Lõuna Euroopa riikide noortest on olnud mitmesugustesse raskematesse rikkumistesse kaasatud. Kui uuriti lähemalt narkootikumide tarvitamist, siis leiti, et esialgu pannakse toime muid õigusrikkumisi ja mõnuainete tarvitamine algab hilisemas vanuses. Väga suures seoses on vanus, sugu ja õigusrikkumised. Need, kes märkisid uuringus ära, et on toime pannud raskemaid rikkumisi (vandalismi, varavastaste süütegude, vägivalla, narkootikumidega seonduvat), on nooremad, kui need, kes ei vastanud, et on neid toime pannud. Tüdrukud on võrreldes poistega alustanud narkootikumide tarvitamist vanemas eas. Kõigis riikides on üleüldse naiste näitajad nõrgemad ja väiksemad kui meestel. Samuti on isa puudumine perekonnas mõjutanud alaealisi rohkem kui ema olemasolu ning igasugused suhted koolis ja perekonnas. (Junger-Tas, et al., 2010, pp. 2-3)

Teine rahvusvaheline võrdlusuuring (edaspidi ISRD-2) tehti 2006. aastal ja sellest võttis osa 31 riiki. Eelmises projektis osalenud riikidele lisandusid Küpros, Leedu, Eesti, Sloveenia, Tšehhi, Poola, Venemaa, Austraalia, Austria, Taani, Prantsusmaa, Rootsi, Island, Ungari, Armeenia, Bosnia ja Hertsegoviina, Kanada ja Aruba. Uuringus küsitleti noori vanuses 12–15 eluaastat. ISRD-2 peamised eesmärgid olid koguda alaealiste käitumishälvete leviku kohta tõest informatsiooni ja luua uusi seoseid sotsiaalsete tegurite ning alaealiste hälbiva käitumise vahel. Eesmärkide saavutamiseks oli vaja uurida just õigusrikkumiste ja koolikohustuste eiramist ning alkoholi ja narkootiliste ainete tarvitamist. Samuti võeti vaatluse alla alaealiste sidemed sotsiaalsete institutsioonidega, sealhulgas uuriti missugust rolli mängivad perekond, eakaaslased ja kool noorte delinkventse käitumise levikul. Kuna riikides kehtivad erinevad õigusnormid, siis rikkumiste ametliku statistika võrreldavus on raskendatud. Eneseteadustus-uuringuga langeb vastutus alaealistele endile ja saab vältida mitmesuguseid probleeme seoses andmete kättesaadavusega jms. (Junger-Tas, et al., 2010, p. 5; Markina & Sahverdov-Zarkovski, 2007, lk 5)

ISRD-2-st selgus, et ¼ küsitletutest on toime pannud rikkumise viimase aasta jooksul ja kolmandik elu jooksul, kuid 63% ei olnud kordagi seda teinud. Eestis, Leedus, Küprosel, Sloveenias, Tšehhis, Poolas ja Põhjamaade linnades on levinuimad õigusrikkumised kaklused, poevargused, vandalismiaktid ja relva kaasas kandmised. Iga kümnes vastaja märkis, et on osalenud kambakaklustes. Levinuimad raskemad rikkumised olid röövimised ja kallaletung. Tallinna noorte kõige sagedasemaks rikkumiseks osutus aga relva (peamiselt taskunoa) kaasas kandmine. Tallinna ja Varssavi noored paistsid silma suure alkoholi tarvitamisega. Analüüsist ilmselgus, et enim levinud narkootikum noorte seas on kanep, mida on proovinud iga kaheksas. (Steketee, Moll & Kapardis, 2008, pp. 154–157; Traat, 2009, lk 4)

Kolmas rahvusvaheline võrdlusuuring (edaspidi ISRD-3) viidi läbi aastal 2014, kuid rahvusvahelist finantseerimist ei olnud ning iga riik pidi selleks vahendid ise leidma. ISRD-3 andmed koguti 2013.–2014. õppeaastal 7.–9. klasside õpilastelt. Eestis rahastas projekti Eesti Vabariigi Justiitsministeerium ja uurimisgruppi kuulusid Tartu Ülikooli õigusteaduskonna lektor Anna Markina ja assistent Beata Žarkovski. ISRD-3 põhieesmärk oli välja selgitada ja võrrelda alaealiste õigusrikkumisi ja kuriteo ohvriks langemist. Tulemused on võrreldavad ISRD-2 omadega. Märgatavalt on vähenenud vägivallega seotud õigusrikkumiste arv, kuid endiselt on paljud probleemid seotud alkoholi ja narkootikumide tarvitamisega. Alaealiste delinkventse käitumise levimust soodustab keskkond, milles laps elab, enamjaolt kool, perekond ja eakaaslased. (Markina & Žarkovski, 2014, lk 4)

Viimase 30 aasta jooksul on eneseteadustus-uuringud üha rohkem levinud, seda kinnitab ka ajakirja Criminal Justice Abstract analüüs – aastatel 1968–1998 avaldati 202 artiklit eneseteadustus-uuringu meetodi kasutamisest alaealiste hälbiva ja kuritegeliku käitumise uurimisel. Ameerika Ühendriikides on eneseteadustus-uuringute jaoks loodud üleriigiline süsteem National Youth Survey (Champion, 2000, pp. 466-467; Traat, 2009, lk 5).

Meetod jõudis Eestisse 21. sajandil, kuid väga olulisi järeldusi selle kohta teha ei saa, kuna puudub vastav statistika meetodi levikust (Traat, 2009, lk 3).

1.3. Eneseteadustus-uuringutega kaasnenud probleemid

Enne 1960ndaid ei olnud eneseteadustus-uuringu meetod Euroopas üldse tuntud, aga nüüdseks on see üks peamisi viise, kuidas kriminoloogid kuritegevuse levimust välja selgitavad (Agnew & Brezina, 2009, pp. 30-31). Kuid nii nagu iga uue asja või vähe kasutuses oleva vahendiga, on ka eneseteadustus-uuringu meetodil nõrku külgi. Esiteks on keeruline hinnata selle meetodi valiidsust, sest pikaajalisi üleriigilisi uuringuid noorte kuritegevuse kohta on tehtud vähe. Teine, veelgi olulisem probleem on aga see, et kaheldakse vastuste usaldusväärsuses. Paljudel on tekkinud küsimus, kuidas teadlased saavad olla kindlad, et alaealised neile tõtt räägivad. Nimelt küsitakse alaealistelt näiteks, selliseid küsimusi, et kas nad on seotud ebaseaduslike käitumisviisidega. Enamasti need teod on ühiskonnas hukka mõistetud ning mõningatel juhtudel raskesti karistatavad. Seega on põhjendatud, et mõni noor teeb oma rikkumise olemuselt väiksemaks, kui see päriselt on. Levinud on eelarvamus, et inimesed kardavad ja ei taha tõtt rääkida neid ennast puudutavatel teemadel ja veel enam rikkumiste kohta. Samuti võib vähemusgruppides probleemiks saada see, et inimesed tunnevad üksteist paremini ja suurem risk on vahele jääda ning sattuda politsei huviorbiiti või kaaskodanike liigse tähelepanu alla. Erinevad eneseteadusuuringud on näidanud, et tulemused on küll rahuldavad, kuid siiski on pandud rõhku uuringute usaldusväärsusele ja valiidsusele (Coleman & Moynihan, 1996, p. 56).

Kriminoloogid on lükanud ümber kahtlused seoses eneseteadustus- uuringu tulemuste usaldusväärsusega, toetudes mitmesugustele andmetele: ametlikult teadaolevad andmed, võrdlus eakaaslaste, pere ja koolis toimuvaga, valedetektori testid, narkotestide võrdlused ja erinevate gruppide kuritegevuse võrdlused. Enamasti võrdlevad kriminoloogid eneseteadustus-uuringuga ilmsiks tulnud õigusnormide rikkumisi politsei või

kohtu registreeritud informatsiooniga. Nad kontrollivad, kas vastaja on ausalt üles tunnistanud, kui politsei on teda vahistanud või ta on millegi eest olnud süüdi mõistetud. Selline võimalus aitab kõige lihtsamalt kindlaks teha inimese aususe, kuid see ei tähenda alati, et ta teeb sama nendes süütegudes, mis politseile teada ei ole. Mõned teadlased on avastanud, et eneseteadustus-uuringule saab anda täpsema hinnangu, kui küsitletud isikud on rääkinud avameelselt oma rikkumistest kas siis sõpradele, vanematele ja/või õpetajatele. Kui nad seda ei tee, siis esineb eneseteadustus-uuringus ka ebatäpsusi, kui jah, siis on tulemused arvestatavad. Teadlased Clark, Tift ja Hindelang on kasutatud ka valedektektori teste või ähvardanud seda teha, et saada täpsemaid tulemusi. Näiteks küsitleti noori nende õigusrikkumiste kohta esialgu tavalise küsitluse teel, hiljem aga intervjuueriti neid uuesti kasutades samal ajal stressitekitavat valedektektorit, mis teeb kindlaks nende ebaausad vastused. Sellisel moel tuvastati need, kes teisel intervjuul oma vastuseid muutsid. Samuti on teadlased võrrelnud eneseteadustus-uuringu meetodiga saadud vastuseid narkootiliste ainete kohta narkotestidega. Kui vastaja on olnud aus, siis näitavad ka tulemused samasuguseid vastuseid. Kriminoloogid on hinnanud eneseteadustus-uuringu tulemuste täpsust ka võrdlustega erinevate asutuste noorte vahel. Nad on võrrelnud kinnisele ravile suunatud noori ülikoolis õppivate noortega. Kui tulemused näitavad, et ravile määratud noorte kuritegevuse tase on kõrgem, siis on tulemused olnud taaskord usaldusväärsed. (Agnew & Brezina, 2009, pp. 30-31)

Eneseteadustus-uuringu valiidsuse ehk paikapidavuse peamiseks kriteeriumideks on võrdlused varasematest uuringutest saadud tulemustega. Kuid need ei ole kindlasti võrreldavad kuritegevuse politseistatistiliste üldnäitajatega, kuna ei kajasta kuritegevuse latentsust ning seetõttu on anonüümsed eneseteadustus-uuringu tulemused tunduvalt põhjalikumad. Samuti on need ka usaldusväärsemad, kuna isik saab anda vastuseid avameelselt ja ausalt ilma et tagajärjeks oleks karistus või mõni muu sanktsioon.

Vaatamata eespool välja toodud probleemidele, on antud meetod siiski leidnud tunnustuse ja selle kasutus levib, kuna üha enam riike võtavad selle kasutusele. Kriitika põhjal on toimunud metodoloogia edasiareng, teadlased pööravad uuringu usaldusväärsele suurt tähelepanu ja seda püütakse järjepidevalt täiendada.

2. ALAEALISTE DELINKVENTSE KÄITUMISE LEVIMUS EESTIS JA LÄHIRIIKIDES

Delinkventsus kajastab eelkõige alaealiste poolt toimepandud rikkumisi, kuid mitte ainult neid, mis on seadusega sätestatud (alaealiste alkoholi tarvitamise keeld, vargused, kehaline väärkohtlemine jne), vaid ka käitumist, mis ühiskonnas üldiselt heakskiitu ei pälvi (näiteks koolist popi tegemine). Kuigi *delinkventsuse* mõiste on mujal maailmas laialt levinud, siis Eestis tuntakse seda veel vähe. Siiski on mõistet kasutanud kriminoloogid Saar (1988) ja Traat (2009). Alaealiste delinkventne käitumine on kriminaalõiguse mõistes seaduserikkumine, mille on toime pannud alaealine (Agnew & Brezina, 2009, p. 4). Enamiku riikide õigussüsteemides on alaealine alla 18-aastane isik. Seega, kui isik ei ole veel täiskasvanuks saanud ja paneb toime õigusrikkumise (kusjuures õigusrikkumiste all on mõeldud nii väärtegevusi kui ka kuritegevusi), siis teda käsitletakse kui alaealist, kelle käitumine võib olla delinkventne.

2.1. Eesti

2005./2006. õppeaastal osales Eesti esimest korda rahvusvahelise eneseteadustus-uuringus, mille valimi moodustasid koolide 7.–9. klasside 12–16-aastased õpilased. Nendest jäeti välja erivajadustega laste koolid. Uuring korraldati kahes etapis: esiteks kevadel (12. aprill kuni 30. mai) ja teiseks sügisel (11. september kuni 25. oktoober). Sellel õppeaastal oli koole kokku 155 ja nendes klasse 189. Registreeritud õpilasi nimetatud klassides oli 4322. Uuringust oli nõus osa võtma 100 kooli, milles oli õpilasi kokku 3155 (129 klassi), kellest oli nõus osalema 2623 õpilast. Eestlastest õpilaste keskmine vanus oli 14 ja vene rahvusest õpilastel 15 eluaastat. Uuringu raames läbiviidud küsitlust oli võimalik ka täita vene keeles, kuna Eestis on ka venekeelse õppega koole. 22% õpilastest seda varianti ka kasutasid. Küsitlustest ilmnes, et väga paljud vene päritoluga perekondade õpilased olid tulnud omandama haridust eestikeelse õppega koolidesse. Igas klassis oli vähemalt üks või kaks sellist õpilast. (Junger-Tas, et al., 2010, p. 256). Võrumaa koolidest osales kolmest koolist kokku 57 õpilast (Markina & Sahverdov-Zarkovski, 2007, lk 39).

Perekond on väga oluline tegur noorte probleemide ja kuritegeliku käitumise välja selgitamiseks. Ligikaudu 2/3 (62%) küsitletud noortest elab koos bioloogiliste vanematega,

eriti väiksemates linnades ja maapiirkondades. Võrdlemisi suur osa (22%) vastanutest elab ühe vanemaga ja sageli on üksikvanemaks ema. (Junger-Tas, et al., 2010, p. 257)

Vastanute perekondade majandusliku olukorra väljaselgitamiseks kasutati nelja muutujat: 1) kas küsitlul on kodus oma tuba; 2) kas on olemas isiklik arvuti; 3) kas küsitlul on olemas mobiiltelefon; 4) kas perekonnas on olemas auto. Need asjaolud ei toonud nähtavale majandusliku olukorra erisust, kuna peaaegu kõik vastanud omasid mobiiltelefoni (95%), arvutit (91%) ja perekonnas oli olemas auto (80%). Pigem oli tulemuslik uurida, kas lastevanematel on olemas püsiv töökoht. Kuigi uuringust ilmes, et ainult 4% vanematest ei oma kindlat töökohta, tuleb arvestada sellega, et 2006. aastal kasvas Eesti majanduslik olukord jõudsalt ning töötuse tase oli madalaim pärast taasiseseisvumist. (Junger-Tas, et al., 2010, p. 257)

2013./2014. õppeaastal viidi Eestis läbi teine rahvusvaheline eneseteadustus-uuring, milles küsitleti kokku 3658 last: 2863 neist õppisid eesti koolides ja 795 vene õppekeelega koolides. Lõplikult osutusid loetuks 3631 õpilase vastused. Õpilased olid keskmiselt 14-15-aastased. See uuring erines eelmisest, 2006. aasta uurimusest läbiviimise vormi poolest. Esimene tehti ülikooli esindaja juuresolekul paber kandjal, teine aga veebipõhiselt, ning selgus, et meetod ei mõjuta küsitluse tulemusi. Samas veebipõhine uuring kestis kauem, sest see, et kõik küsitlusele vastaksid, võttis rohkem aega. (Markina & Žarkovski, 2014, lk 8–12)

Kui jõuda rikkumiste ja nende riskitegurite juurde, siis 2005./2006. õppeaastal peeti kõige sagedasemaks probleemiks alaealiste seas noa kaasas kandmist (15,9%). 15,1% vastanutest on osalenud kambakaklustes ja 7,3% neist on seda teinud viimase aasta jooksul. Nimetatud käitumisviisid on sagedasemad vägivaldsust esindavad tegevused ja levinud pigem suuremates linnades. Teised vägivaldsed käitumised nagu röövimine, väljapressimine ja teisele isikule kallale tungimine on harva esinevad. Vähem kui 4% alaealistest on kedagi rünnanud ja röövimist ning väljapressimist on toime pandud veel vähem. Kui võrrelda eesti ja vene rahvusest küsitluid, siis leiti mõned erinevused: vene noorte seas on rohkem levinud kambakaklused ja relva kandmine ning eestlastest teismeliste seas pigem kallaletungid (teiste inimeste rünnakud). Samuti väitis 12%, et neil on vähemalt üks sõber, kes on kellelegi peksta andnud või tõsiselt vigastanud kedagi kaika või noaga. Kallaletungi sooritanud isikute seast, et 13% eesti keelt ja 9% vene keelt rääkivatest noortest omavad selliseid sõpru, kes on rünnanud teisi isikuid. 6%-l kõigist vastanutest on vähemalt üks sõber, kes on ähvardanud teisele isikule peksta anda või ähvardanud relvaga, et saada raha või mõnda muud eset. Vene

rahvusest alaealistel on mõnevõrra rohkem selliseid sõpru kui eesti noortel. Vägivaldsed süüteod nagu rööv, väljapressimine ja kallaletung toimuvad pigem grupis. 2005./2006. õppeaasta uurimusest ilmnes, et 57% röövidest ja 44% kalletungimistest pandi toime koos teiste isikutega. (Markina & Žarkovski, 2014, lk 14-15; Junger-Tas et al 2010, pp. 257-258)

Ka vandalism on iseloomulik pigem grupikäitumisele. 11,9% õpilastest on elu jooksul vähemalt korra vandaalitsenud. Uuringus küsitletud isikud väidavad, et 87% neist tegi seda koos teistega, küsitlusele eelnenud aasta jooksul tegi 84% noortest seda teiste noortega ja 3% ühes täiskasvanutega. Vandalism on pigem aset leidnud väljaspool Tallinna. Eesti rahvusest alaealiste seas on vandalism enam-vähem võrdsel tasemel (12%) vene noortega (11%). 19% vastas, et mõnikord sõpradega väljas aega veetes nad lõhuvad ja hävitavad asju lõbutsemise eesmärgil. (Junger-Tas, et al., 2010, p. 259)

Sagedasim noorte sooritatud õigusrikkumine on vargus: 11,5% alaealistest on võtnud poest ühe korra elus midagi selle eest tasumata. Rohkem kui ühe korra elus on varastanud suuremate linnade noortest 13%. Seejuures on huvitav, et erinevates rahvusgruppides on tulemus erinev. Eesti noored võtavad tihedamini asju poest üksi (35%), kuid 5% juhtudel koos täiskasvanutega ja 60% olukordadest koos teiste lastega. Vene rahvusest noored pigem varastavad koos grupiga: 30% varastavad poest asju üksi olles ja 70% grupis koos teiste lastega. 27%-l küsitletutest on sõpru, kes varastavad poest või kaubamajast, koti-, jalgratta-, auto- või mootorrattavargusi, auto lõhkumisi või sissetungimisi esineb pigem harva. Nimetatutest kõige sagedasemad on autode lõhkumised (2%). 9%-l küsitletutest on vähemalt üks sõber, kes on murdnud sisse hoonesse eesmärgiga sealt midagi varastada. Harva esinevad õigusrikkumised leiavad aset pigem pealinnast väljaspool ja neid panevad toime vene rahvusest isikud. (Junger-Tas, et al., 2010, pp. 259-260)

Arvutikuriteod on süüteod, millest väga paljudel inimestel on kõige väiksemad teadmised olenemata elupiirkonnast. Õpilastelt küsiti muusika ja videote allalaadimise kohta, kasutamata väljendeid, mis viitaks, et see on ebaseaduslik. 80% vastanutest tunnistas, et nad on alla laadinud arvutisse filme ja muusikat. Arvutis häkkinud (õigekeelsussõnaraamatu järgi arvutiprogrammidesse sissetunginud) on 10% noori ja see on levinud rohkem eesti kui vene noorte seas (Junger-Tas, et al., 2010, p. 260). Võimalik, et paljudel alaealistel puudub kindel ettekujutus arvutis häkkimise tähendusest üldse.

Alkoholi tarvitamine on üks sagedasemaid teguviise Eesti alaealiste seas. Küsitletutest on lahjasid alkohoolseid jooke tarbinud 86%, kangemaid 61%. 16% alaealistest on tarvitanud ka vähemalt ühe korra narkootikume. (Junger-Tas, et al., 2010, p. 260)

Lisaks sellele on eneseteadustus-uuringus välja toodud ohvriks langemised noorte seas. 18% noortest on öelnud, et viimase aasta jooksul on neilt varastatud, 7% vastuist on olnud röövi või väljapressimise, 5% kallaletungi ohvrid. Vene rahvusest noored on sattunud rohkem kallaletungi, eesti noored aga varguste ohvriks. Kõige tihedamini on noored koolikiusamist kogunud: 24% on kannatanud koolikaaslaste häbistamise ja löömise all, kuid ainult 5% juhtudest on jõudnud politseisse. Suuremates linnakoolides esineb kiusamist vähem kui mujal. Koolikiusamist loetakse ka tähtsaimaks probleemiks Eestis. Oluline probleem on ka diskrimineerimine. Kui võrrelda eestlasi ja venelasi, siis Venemaal sündinud õpilasi võetakse grupis raskemini omaks. (Junger-Tas, et al., 2010, pp. 261-262)

Võrreldes 2006. aastaga on 2014. aasta eneseteadustus-uuringu järgi õigusrikkumiste levik langenud 24%-lt 18%-ni. Väga levinud kambakaklused on vähenenud peaaegu kaks korda ja samuti on langenud alkoholi tarvitamine 86%-lt 68%-ni (vt tabel 1). Küll aga on tõusnud alaealiste sooritatud poevarguste arv 3%-ni. 2014. aasta seisuga on eesti õppekeelega õpilastest 12,4% ja vene õppekeelega õpilastest 8,7% proovinud kanepit vähemalt ühe korra elus. Vene koolide noorte seast selgus ka see, et nad tarvitavad rohkem tugevatoimelisi narkootilisi aineid nagu *ecstasy*, LSD, amfetamiin jms. 3% küsitatud alaealisi on müünud või vahendanud narkootikume uuringule eelneva aasta jooksul. Kui seda tulemust kõrvutada eelneva uuringuga, siis võib öelda, et aastate jooksul on näitaja jäänud samale tasemele või kasvanud. (Markina & Žarkovski, 2014, lk 13–21)

Tabelist 1 on näha, et lisaks alkoholi tarvitamise ja kambakaklustele on langenud ka teised näitajad. Näiteks peaaegu poole võrra on langenud külmrelvade kaasas kandmine ja vandaalitsemine. Poevargused on langenud 11,5%-lt 8,3%-ni. Kuigi näidud on aastatega langenud, peab siiski arvestama, et probleem on olemas, kuna tegemist on alaealistega. Tuleb meeles pidada ka fakti, et 2014. aastal tehtud uuringus on õpilased pigem juba aasta või kaks vanemad ning on ilmne, et huvid ja harjumused on muutunud. Noorte seas on väga populaarne muusika ja filmide allalaadimine internetist, kuid selgub, et aastatega on see vähenenud: 2006. aastal oli näitaja 80%, 2014. aastal 50,4%.

Tabel 1. Rahvusvahelised eneseteadustus-uuringud Eestis (Markina & Sahverdov-Zarkovski, 2007; Markina & Žarkovski, 2014; Junger-Tas, et al., 2010; autori koostatud)

ELU JOOKSUL	EESTI	
	2005/2006	2013/2014
Osalejad	2623	3631
Alkoholi tarvitamine	86,7%	67,8%
Narkootikumid (kanep, hašiš)	16,1%	12,4%
Narkootikumid (LSD, heroiin jt)	3,7%	2,1%
Külmrelva kaasas kandmine (nuga, kett jt)	15,9%	7,5%
Vandalism	11,9%	5,5%
Peksmine, löömine	3,9%	2,1%
Vargused (poed)	11,5%	8,3%
Kambakaklused	15,1%	5,4%
Ebaseaduslik muusika/filmide allalaadmine	80%	50,4%

Peamised alaealist mõjutavad tegurid on perekond, kool, vaba aeg ja naabruskond. Perekonna puhul kehtib reegel, et mida tugevamad on sidemed vanematega, seda suurem on tõenäosus, et noor hoidub kuritegelikust maailmast. Uurimusest selgus, et ainult 7% vastanutest ei tee kunagi mitte midagi koos oma vanematega. 27% rikkujatest ja 35% mitterikkujatest teevad nädalas korra midagi koos vanematega. On tähelepanuväärne, kui kuulekad võivad noored olla, kui vanemad ütlevad, mis kell koju tuleb tulla. Kuid pole olemas ühtegi märki, et kuritegevuse ja lapse kodusolemise kellaja vahel on seos. Pigem on märkimisväärselt oluline see, et noored õhtustaksid vanematega ja veedaksid rohkem oma vabast ajast nendega. Halvad suhted isaga mõjutavad alaealist enam kui suhe emaga. Tähtis on, et mõlemad lapsevanemad saaksid hästi läbi oma lastega. (Junger-Tas, et al., 2010, p. 262)

Alaealiste delinkventsed käitumisviisid on tihti grupitegevusena levinud. Tähelepanu tuleb pöörata sellele, kuidas alaealised veedavad oma vaba aega, mida nad teevad, kui nad on sõpradega väljas, kas neil on välja kujunenud mingi kindel sõprusringkond ja missugune on levinum rikkumine nende seas.

76% noortel on olemas kindel seltskond ja umbes pooled neist on aktsepteerinud ebaseaduslikke käitumisviise. 42% noortest paneb toime tegusid, mis on seadusega keelatud. Noored, kes peavad ennast gängide liikmeteks, omavad suuremaid riskitegureid ja on enam süütegude toimepanijad. Seetõttu veedavad kuritegelikud noored rohkem aega 3-4 sõbraga, samal ajal kui õigusnorme järgivad noored teevad seda perekonna ja suurema

sõprusringkonnaga. Ainult 1% jõuku mittekuuluvatest noortest ei ole vandaalitsenud, kui 11% nende liikmetest on seda teinud. (Junger-Tas, et al., 2010, pp. 263-264)

Suuremate linnade ja väiksemate maapiirkondade vahel on naabruskondades kuritegevuse tase siiski erinev. Tallinnas ei ole naabrid nii kokkuhoidvad ja ühtekuuluvustunne on nõrgem kui mõnes muus Eesti piirkonnas. Naabruskondade vahelistel suhetel on äärmiselt väike mõju noorte kuritegevusele üldse, kuid eestlaste ütehoidmine on suurem kui vene noortel. Väga harva on esinenud piirkondades, kus hoitakse kokku, rohkem vargusi või vandaalitsemist. Koolis käimisel on aga suur mõju noortele, kuna seal mitteviibimine on põhjus liigsele vabale ajale. 50%-le õpilastest ei meeldi kool ja on sealt viimase õppeaasta jooksul ilma loata puudunud. Ühtekuuluvustunde puudumine ja popitegemine on riskitegurid, mis noored seadusega pahuksisse viivad. (Junger-Tas, et al., 2010, pp. 263-264)

Erinevates Eesti piirkondades on erinevus kuritegevuse ja selle riskitegurite vahel, kuna naabruskond, suhted eakaaslastega ja perekonnaga ning huvid on erinevad. Eesti kontekstis peab arvestama, et siin on peamiselt eesti ja vene noored, kelle vahel on kultuurilised ja käitumuslikud erinevused. Paratamatult kujunevad gruppides välja nendele omased väärtushinnangud ja suhtumine vägivalda. Selleks et rohkem selgust saada, kas meie riigi noorte delinkventne käitumine on kõrge või madal, tuleb seda võrrelda teiste riikidega. (Junger-Tas, et al., 2010, p. 265)

2013.-2014. aasta uuringust ilmnes, et madal sotsiaal-majanduslik staatus ei ole lapse õigusrikkumiste toimepanemise riskifaktor. Küll aga see, et paraku tänapäeval purunevad paljud perekonnad vanemate lahtuse tõttu. Tervikperekondade ja lagununud perekondade laste võrdluses ilmnes, et purunenud perekondade laste delinkventsuse tase ületab tervikperekondade näitajat 10–15%. 25% küsitletutest vastas, et elab üksikvanemaga või 4% kellegi muuga, mis suurendab alaealise alkoholiga liialdamise riski. Samuti on alkoholi tarvitamise ning koolist mõjuva põhjusega puudumise risk õpilastel, kes elavad täiesti omaette, kui vanemad on läinud näiteks tööle välismaale. Samuti on ka 2014. aasta eneseteadustus-uuringu tulemustest näha, et igasugused halvad käitumisviisid ja pahed on lastele eeskujuks. Kui vanematel on probleemid alkoholi, narkootikumide ja vägivallaga, siis võivad need soodustada alaealiste delinkventset käitumisviisi. (Markina & Žarkovski, 2014, lk 37–49)

2.2. Leedu

Leedu, Balti riikidest suurim riik, moodustas eneseteadustus-uuringu rahvusvahelise valimi 2005./2006. aastal viies linna koolides, mis olid valitud juhuslikult ja arvestati õpilaste võrdset arvu. Vastasid 1148 (55%) tüdrukut ja 938 poissi (45%). Vastajaid oli vanuses 12–17, kuid põhiliselt olid vastajateks 13–15-aastased. Küsitleja (intervjueerija) viibis klassis õpilastega koos ja esialgu tutvustas neile küsitlust ning seejärel nad täitsid selle iseseisvalt ja tagastasid selle küsitlejale paber kandjal. (Junger-Tas, et al., 2010, p. 268)

Peamiselt on levinud alkoholi tarvitamine ja koolist popi tegemine. Vähemalt ühe korra on proovinud alkoholi 83% vastanutest. Kõige populaarsemateks alkoholseteks jookideks on alaealiste seas lahjad joogid nagu õlu ja vein, mida on proovinud 82,6% vastanutest. Võrdlemisi suur on ka kanget alkoholi tarvitanud õpilaste osa (45,6%). Alkoholiga võrreldes on palju vähem levinud narkootikumid, kuid 10% vastanutest väitsid, et nad on proovinud marihuaanat või hašišit. 2,9% vastanutest on tarvitanud nõrgema toimega narkootikume viimase kuu jooksul. Leedus on üllatavalt kiiresti levinud noores eas narkootikumide tarvitamine ja see on ISRD-2 tulemuste järgi üha suurenev probleem. (Junger-Tas, et al., 2010, pp. 269-270)

Leedus on viis levinumat alaealiste rikkumist kambakaklused (15,4%), ebaseaduslik relva kaasas kandmine (13,3%), poevargused (9,3%), vandaalitsemine (7,7%) ja küberkuriteod nagu arvutites häkkimised (6,7%). Sagedaseim varavastane õigusrikkumine on poevargus, mida elu jooksul on toime pannud 9,3%, viimase aasta jooksul aga 1,9% vastanutest. Teisi rikkumisi esineb veel vähem. Kõige huvitavam fakt aga on see, et narkootikumide tarvitamisest teatakse vähem kui sellega kaubitsemisest. (Junger-Tas, et al., 2010, p. 270)

Vägivaldse iseloomuga teod domineerivad enim alaealiste delinkventsetes käitumisviisides. Kuid ilmselt ei ole enam tänapäeval suur üllatus, et ka küberkuritegude arv suureneb, sest arvutite kasutamine on igapäevane ja vastajaid märkisid, et see on üks nende peamisi vaba aja veetmise võimalusi.

Kui rääkida Leedu puhul viktimisatsioonist, siis peamiselt on nii tüdrukud kui poisid kiusamise ja varguste ohvrid, vähemal määral rünnakute või väljapressimiste ohvrid. Vähemalt politseid on kõige rohkem teatatud kiusamisest, mis on tegelikult levinud ka väga palju mujal riikides. Samuti on see enamasti koolisisene ja noorte enda lahendada. Kui võrrelda alaealiste delinkventseid käitumisviise ja nende ohvriks langemist, siis nad pigem

langevad röövide/väljapressimiste ohvriks (6,6%), kui panevad neid ise toime kellegi teise suhtes (0,7%). 3% vastanutest ütlesid, et nad on olnud rünnaku ohvrid ja 1,2% neist on ise rünnanud teist isikut. (Junger-Tas, et al., 2010, pp. 270-271)

Täpselt samamoodi nagu Eestis tegelevad ka Leedus ebaseaduslike tegevustega just need alaealised, kelle suhted perekonnaga on pigem halvad (Junger-Tas, et al., 2010, pp. 274–278). Laps alustab sõnade, keele ja käitumismudeli õppimisega alati kodust. Kui lapse kasvatamine ebaõnnestub algusest peale, siis suure tõenäosusega see tulevikus ei parene. Kaks peamist fakti, mis viivad lapse halvale teele, on hoolimatus tema suhtes ja samas ka liigne kontroll. Delinkventne käitumine on omane pigem nendele lastele, kellel ei ole head suhted perekonna, sõprade ja koolikaaslastega ning samuti nendele, kes ei teavita oma perekonda oma tegemistest ja sellest, kellega nad oma aega veedavad.

2.3. Soome

2005./2006. aastal tehtud eneseteadustus-uuringus osales ainult pealinn Helsingi, mis on rahvaarvult suurim linn Soomes ja seal elab palju välisriikide kodanikke. Küsitlused viidi läbi 2006. aasta kevadel 44 Helsingi koolis 1253 (92%) õpilase seas veebipõhiselt ja 109 (8%) õpilase seas paber kandjal. (Junger-Tas, et al., 2010, pp. 162-163)

Soomes on alkoholimüük lubatud alates 18. eluaastast ja samamoodi nagu Eestiski on keelatud narkootikumide tarvitamine ja nendega kauplemine. Kangeid alkohoolseid jooke on võimalik osta alates 21. eluaastast, baarides ja ööklubides viibimise vanusepiiranguks on 18 eluaastat. Lahjasid alkohoolseid jooke saab osta igast tavaliselt toidupoes, kuid kangemaid jooke siiski vaid ainult spetsiaalsetest alkoholipoodidest.

28,3% vastanud alaealistest on vähemalt ühe korra oma elu jooksul varastanud midagi poest või ostukeskusest. 7,7% vastanutest on teinud seda eneseteadustus-uuringule eelneval aastal. Vägivallale ja vandaalitsemisele iseloomulike käitumisviise on elu jooksul toime pannud vähemalt iga kuues alaealine. 5,6% vastanutest on arvutites häkinud, kuid sellega on seotud pigem poisid, mitte tüdrukud. Narkootikumide tarvitamise tase on üllatavalt madal ja see on harva esinev (*ecstasy*, amfetamiin 0,3%; LSD, heroiin 0,1%). Üks sajast alaealisest on müünud või vahendanud narkootikume. Alkoholi tarvitamine on Soome alaealiste seas tavaline nähtus: 67,8% vastanutest on tarvitanud lahjasid alkohoolseid jooke nagu õlu, vein ja

siider, 39,2% vastanutest on tarvitanud kangemaid alkohoolseid jooke. (Junger-Tas, et al., 2010, p. 164)

Uuringust selgus, et peamiselt on levinud neli viktimisatsiooni tüüpi: vargus, kiusamine, röövid ja rünnakud. Need ohvriks langemise tüübid on enamjaolt levinud ka teistes riikides. 16% vastanutest märkis, et neilt on viimase aasta jooksul midagi ära varastatud ja 13% alaealistest on langenud koolikiusamise ohvriks. Kusjuures märgatavaid erinevusi ohvriks sattunud tüdrukute või poiste vahel ei olnud. (Junger-Tas, et al., 2010, p. 164)

2013./2014. õppeaastal tehti eneseteadustus-uuring kahes Soome linnas, Helsingis ja Turus. Valimi moodustasid 13–16-aastased õpilased (vt tabel 2). Tabelis on võrdlusena esitatud ka kahe Eesti suurima linna Tallinna ja Tartu eneseteadustus-uuringu tulemused samal aastal.

Tabel 2. Delinkventsete käitumisviiside sagedus Eesti ja Soome linnades 2013. aastal (Markina & Žarkovski, 2014, lk. 26)

ÕIGUSRIKKUMISED (Osalejad)	Tallinn (1092)	Tartu (1389)	Helsingi (1116)	Turu (1087)
Grafiti	8%	7%	13%	11%
Vandalism	3%	3%	8%	8%
Vargused (poest)	4%	3%	11%	8%
Isiklike asjade vargused	3%	2%	7%	4%
Külmrelva kandmine	6%	6%	6%	5%
Kambakaklused	4%	3%	3%	4%
Peksmine, löömine	1%	1%	2%	2%
Filmide või muusika ebaseaduslik allalaadimine	53%	52%	49%	44%
Kanepi tarvitamine	15%	9%	9%	3%
Tugevatoimeliste narkootikumide tarvitamine	3%	1%	1%	2%

Tabelist 2 on Eesti ja Soome võrdlemisel näha, et Soomes on tunduvalt rohkem levinud vähemtõsised varavastased õigusrikkumised nagu grafiti joonistamine (Helsingis 13%, Tallinnas 8%), vandalism (Helsingis 8%, Tallinnas 3%) ja poevargused (Helsingis 11%, Turus 8%, Tallinnas 4%, Tartus 3%) ning samuti ka tõsisemad varavastased õigusrikkumised nagu sissevõtmised, jalgrattavargused ning isiklike asjade vargused (Helsingis 7%, Tallinnas 3%). Väga laialt on levinud nii Soomes kui Eestis filmide või muusika ebaseaduslik allalaadimine: Tallinnas on seda teinud 53% vastanutest, Tartus 52%, Helsingis 49% ja Turus 44%. Mõnevõrra rohkem on levinud Eesti noorte seas kanepi tarvitamine elu jooksul: Tallinnas on seda teinud 15%, Tartus 9%, Helsingis 9% ja Turus 3% vastanutest.

Kui võrrelda ISRD-2 ja ISRD-3 tulemusi Helsingis, siis poevarguste (sh ostukeskustest) arv on kasvanud 8%-lt 11%-ni. Nii Eestis kui ka Soomes on märgata poevarguste suurenemist. Sarnaselt Eestile on Soomes vähenenud kambakakluste arv 7%-lt 3%-le, kuid Soomes on kasvanud teist inimest peksnud või noaga löönud alaealiste arv 1%-lt 2%-le. Veel on toodud uuringus välja, et võrreldes teiste Põhjamaade pealinnadega on narkootikumide tarvitamise tase Soomes küllaltki madal. (Markina & Žarkovski, 2014, lk 26-27)

ISRD-2 uuringust selgus, et alaealiste seas on kõige levinum delinkventne käitumisviis alkoholi tarvitamine. Sellele järgnevad poevargused, kaklused ning seejärel mitmesugused varavastased süüteod. Alkoholist rääkides tuleb lähtuda ka sellest, et paljudel juhtudel tähendab alkoholi tarvitamine alaealiste jaoks selle väga väikeses koguses maitsmist või proovimist. Narkootikumide tarvitamine ja eriti just kangete narkootikumide tarvitamine on Helsingi 15–16-aastaste seas väga harva esinev. Väga palju mõjutab alaealiste käitumisviisi perekond, eakaaslased ja kool. Vähene koosveedetud aeg perega ja popitegemine viib delinkventse käitumiseni. Samuti mõjutab seda aeg, mida noor veedab suhtlemiseks eakaaslasega, kes või kelle sõbrad panevad toime rikkumisi.

2.4. Venemaa

Venemaa valim eneseteadustus-uuringus 2005./2006. aastal moodustus suurlinnast Moskva, keskmise rahvaarvuga linnast Kazan ja väikelinnadest Vyatskie Polyany, Mojga ning Buzuluk. Koolid, mille 7.–9. klassides küsitlus läbi viidi, valiti juhuslikult. Kokku küsitleti 2959 õpilast. (Junger-Tas, et al., 2010, pp. 359-360)

Kõige sagedamini iseloomustab Venemaa alaealiste delinkventset käitumist interneti kasutamine: 35,3% vastanutest on ebaseaduslikult arvutisse või telefoni alla laadinud filme ja muusikat. Lisaks sellele on 15,6% alaealistest osalenud kambakaklustes, 10,8% kandnud relva endaga kaasas ja 7,2% vandaalitsenud. Eelnimetatud tegevusi ei pea noored väga ebaseaduslikeks ja arvavad, et sellel ei ole tõsist seost delinkventse käitumisega. Kui Balti riikidest Leedu ja Eesti näitajad on sarnased, siis Venemaad võib võrrelda näiteks Šveitsiga. Suurem erinevus kahe riigi vahel on poevarguste (Venemaa 6,5%, Šveits 23,6%), vandalismi (Venemaa 7,2%, Šveits 13,4%) ja jalgratta varguste (Venemaa 0,9%, Šveits 6,6%) osas, mis Šveitsis on rohkem levinud. Kambakakluste, relva kandmiste, rünnakute ja röövide näitajad on sarnased. Politseile on alaealiste (14–16aastaste) tegudest nagu kalleletungid, vargused

autodest, arvutites häkkimised, narkootikumidega kaubitsemine jms teada vaid 0,1%. Kui võrrelda erineva rahvaarvuga linnasid Venemaal, siis Moskvas, kus rahvast on rohkem, on ka rikkumised suuremad kui väikelinnades. Moskvas on ebaseaduslikult internetist materjali allalaadinud 54,9% vastanutest (kusjuures 2,4% ei tea, kas nad on seda teinud) ja väikelinnades on selliseid alaealisi 17,7%. Kui Moskvas on kambakaklusi 20,7%, siis väikelinnades on neid poole vähem ning arvestades, et küsitatud õpilaste arv on peaaegu võrdne. Samamoodi on ka relva kandmisega ja paljude teiste rikkumistega. Väga kõrge on Venemaal popi tegemine koolist: Moskvas 48,8%, Kazanis 41,6% ja väikelinnades 31,7% sealsetest vastanutest. Õpilaste popitegemist põhjendatakse sellega, et sealne õpitase ei ole nii hea ja sellest tulenevalt puudub õpetajatel kontroll õpilaste puudumiste üle. Alaealisena oli alkoholi tarvitanud 67% kõikide linnade vastanutest, ainult Moskvas oli sama näitaja 80%. Uuringus on välja toodud ka see, et poisid teevad seda sagedamini kui tüdrukud. Venemaal on kõige sagedasemad teod popitegemine ja alkoholi tarbimine. Miks erinevad Moskva ja Venemaa väikelinnad? Seda on põhjendatud sellega, et suuremas linnas on mitmesugused mõnuained paremini kättesaadavad kui väikelinnades (ehk siis suuremad võimalused). Väikelinnades ei ole kuritegevust iseloomustavad näitajad nii kõrged kui suurlinnades aga need on võrreldavad sama suurte linnadega lääneriikides. (Junger-Tas, et al., 2010, pp. 360–363; 367-368)

Erinevatest rahvusvahelistest eneseteadustus-uuringutest on selgunud, et delinkventsuse struktuur ja paljud muud näitajad on erinevates Euroopa riikides väga sarnased. See tähendab, et alaealiste rikkumised ei ole unikaalsed Eestis, vaid on laialt levinud ka mujal maailmas. Rikkumiste mustrit on näha ka töös võrreldud Eesti, Leedu, Venemaa ja Soome delinkventsuse levimuses (vt tabel 3). Kuigi kättesaadavad statistilised koondandmed ja ka eneseteadustus-uuringute tulemused näitavad, et aastatega on õigusrikkumiste arv langenud, ei saa seda võtta kui täielikku tõde, kuna latentne kuritegevus politseini ei jõua ja eneseteadustus-uuringuid viiakse läbi vaid vähestes piirkondades. Täieliku ülevaate saamiseks tuleks uuringuid teha rohkemates linnades.

Tabel 3. Eesti, Leedu, Soome ja Venemaa delinkventse käitumise levimus (Markina & Sahverdov-Zarkovski, 2007; Markina & Žarkovski, 2014; Junger-Tas, et al., 2010; autori koostatud)

ELU JOOKSUL	EESTI		LEEDU	SOOME	VENEMAA
	2005/2006	2013/2014	2005/2006	2005/2006	2005/2006
Osalejad	2623	3631	2086	1362	2959
Alkoholi tarvitamine	86,7%	67,8%	83,3%	67,8%	67,4%
Narkootikumid (kanep, hašiš)	16,1%	12,4%	10,5%	3,6%	6,4%
Narkootikumid (LSD, heroiin jt)	3,7%	2,1%	2,9%	0,4%	1,6%
Külmrelva kaasas kandmine (nuga, kett jt)	15,9%	7,5%	13,1%	14,9%	10,8%
Vandalism	11,9%	5,5%	7,7%	14,2%	7,2%
Peksmine,	3,9%	2,1%	2,4%	2,3%	2,3%
Vargused (poed)	11,5%	8,3%	9,3%	28,3%	6,5%
Kambakaklused	15,1%	5,4%	15,4%	16,8%	15,6%
Ebaseaduslik muusika/filmide allalaadmise	80%	50,4%	- (91% arvutis vabal ajal)	-	35,3%

Tabelist 3 on näha eneseteadustus-uuringute käigus selgunud alaealiste kõige rohkem levinud delinkventsed käitumisviisid erinevates riikides. 2005./2006. õppeaastal läbi viidud ISRD-2 ilmnas, et kõige levinum on alkoholi tarvitamine (Eesti 86,7%, Leedu 83,3%, Soome 67,8, Venemaa 67,4%). Samuti on sage nõrgema mõjuga narkootikumide tarvitamine, mida oli Eestis 10 aastat tagasi teinud 16,1%, aasta tagasi aga 12,4% vastanutest. ISRD-2-st tuli välja, et kambakakluste osakaal on väga sarnane nii Eestis (15,1%), Leedus (15,4), Venemaal (15,6%) kui Soomes (16,8%). Vargused poest või ostukeskusest on enam levinud Soomes (28,3%), seejärel Eestis (11,5%), Leedus (9,3%) ja Venemaal (6,5%). Nagu eelpool mainitud, siis väga palju on piirkonnast, kus uuring tehakse ja teatud riikide puhul on sarnasust rohkem. See on põhjustatud eelkõige rikkumiste levimusest selles regioonis ja muudest kultuurilistest iseärasustest. Näiteks Soomes osales ISRD-2 eneseteadustus-uuringus vaid Helsingi. Sealne narkootikumide tarvitamine on küll madalam, kuid varguste arv jällegi suurem kui teistes riikides. See võib tuleneda sealsele piirkonna kõrge turistide ja immigrandide arvust. Üha enam on levima hakanud ka interneti kasutamine, millega kaasneb ka kõrgem küberkuritegevuse oht.

3. ALAEALISTE DELINKVENTSE KÄITUMISE UURING VÕRUMAA KOOLIDES

3.1. Uurimuse eesmärk ja uurimisküsimused

Küsitluse eesmärk oli analüüsida ja võrrelda Võrumaa koolide 9.-10. klasside õpilaste delinkventse käitumise levimust eneseteadustus-uuringu meetodil. Uurida, kui suur osa alaealistest ja kui sagedasti on alaealised toime pannud õigusrikkumisi (nii väärtegusid kui ka kuritegusid), missugused on levinumad delinkventsed käitumisviisid ja kui suur osa alaealisi on kokku puutunud politseiga ja kui, siis millised on need kokkupuuted olnud. Lisaks, milline on kooli, perekonna ja sõprade roll delinkventse käitumise kujunemisel.

Võrumaa koolides õppivate õpilaste delinkventse käitumise levimuse analüüsiks koguti andmeid paber kandjal oleva ankeedi abil, mis koosnes 46 valikvastustega küsimusest (vt lisa 1). Küsimustik oli jaotatud kuueks osaks: üldandmed, sina, perekond, sõbrad, politsei ja kool. Küsitlus oli kõigi jaoks anonüümne ja selgitatud oli, et andmeid kasutatakse vaid statistiliste koondandmetena lõputöö tegemisel. Enne küsitluse läbiviimist selgitati õpilastele, et rikkumiste all mõtleb küsitleja nii väärtegusid kui ka kuritegusid ja need ei pea olema registreeritud politseis. Samuti lisas küsitleja, et loevad ka pisirikkumised nagu helkuri või kiivri mittekandmine vms.

Lõputöö autor käis ise koolides kohal ja jagas ankeedid laiali ning vajadusel vastas täiendavatele küsimustele. Kuigi küsitlusele vastamine võttis aega ligikaudu 10–12 minutit, siis koolides ajalist piirangut ei olnud ning õpilased said vastata vastavalt oma valitud tempole. Kiiremad täitsid selle ära umbes 8 minutiga ja aeglasemad 15 minutiga. Saadud andmed sisestas töö autor Microsoft Excelisse ja koostas selle abil ka tabelid/joonised/diagrammid.

3.2. Uuringu läbiviimine ja valim

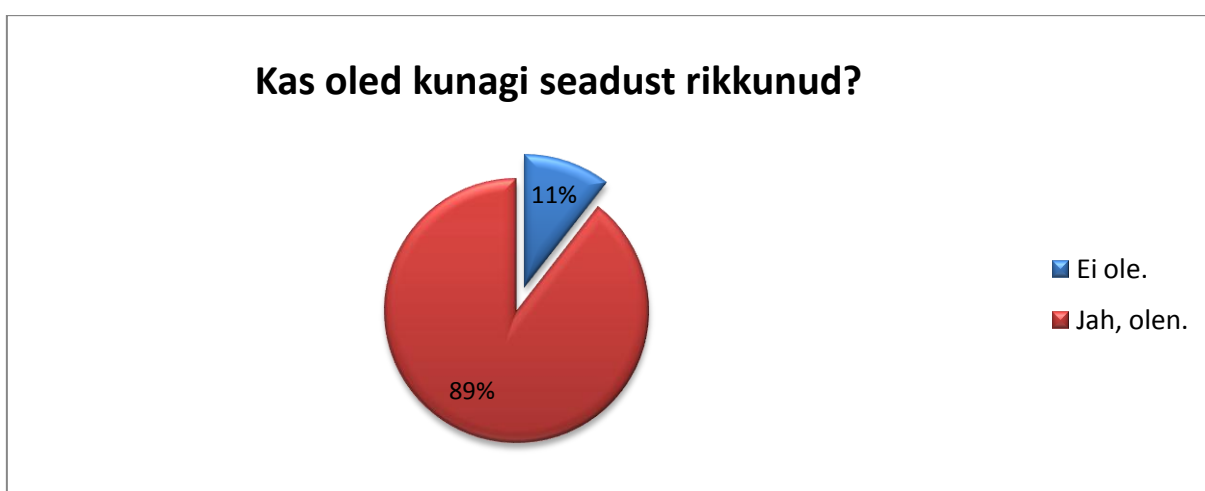
Uuring viidi läbi ajavahemikus 10.12.2014–15.12.2014. Vaatluse alla võeti Võrumaa kolm suurimat kooli: Võru Kreutzwaldi Gümnaasium, Võru Kesklinna Kool ja Parksepa Keskkool. Tabelites on kogu töö vältel kasutatud koolide kohta sümboolseid asendatud nimetusi kool 1, kool 2 ja kool 3. Numbrid ei vasta eelpool toodud järjekorrale. Nimed on muudetud

isikuandmete kaitseks ja selleks, et ükski kool ei satuks teisest enam negatiivse tähelepanu alla. Valimi moodustasid 190 õpilast 9. ja 10. klassidest vanuses 14-15 eluaastat. Valitud koolid olid eestikeelse õppega ja kõik 190 vastanud õpilast täitsid ankeetküsitlused terviklikult. Vastajatest olid 109 naissoost ja 81 meessoost. 10. klassidest oli kokku vastajaid 92 (47 tüdrukut, 45 poissi) ja 9. klassidest 98 (62 tüdrukut ja 36 poissi) õpilast. 58,9% (112) õpilast olid 16-17-aastased ja 41,1% (78) õpilast 14-15-aastased.

Ankeetküsitluse läbiviimiseks loa saamisel töö autoril probleeme ei esinenud ja kõigi kolme kooli juhtkonnad olid meelsasti nõus osalema, kuid soovivad saada tagasisidet enda kooli tulemuste kohta.

3.3. Tulemused ja analüüs

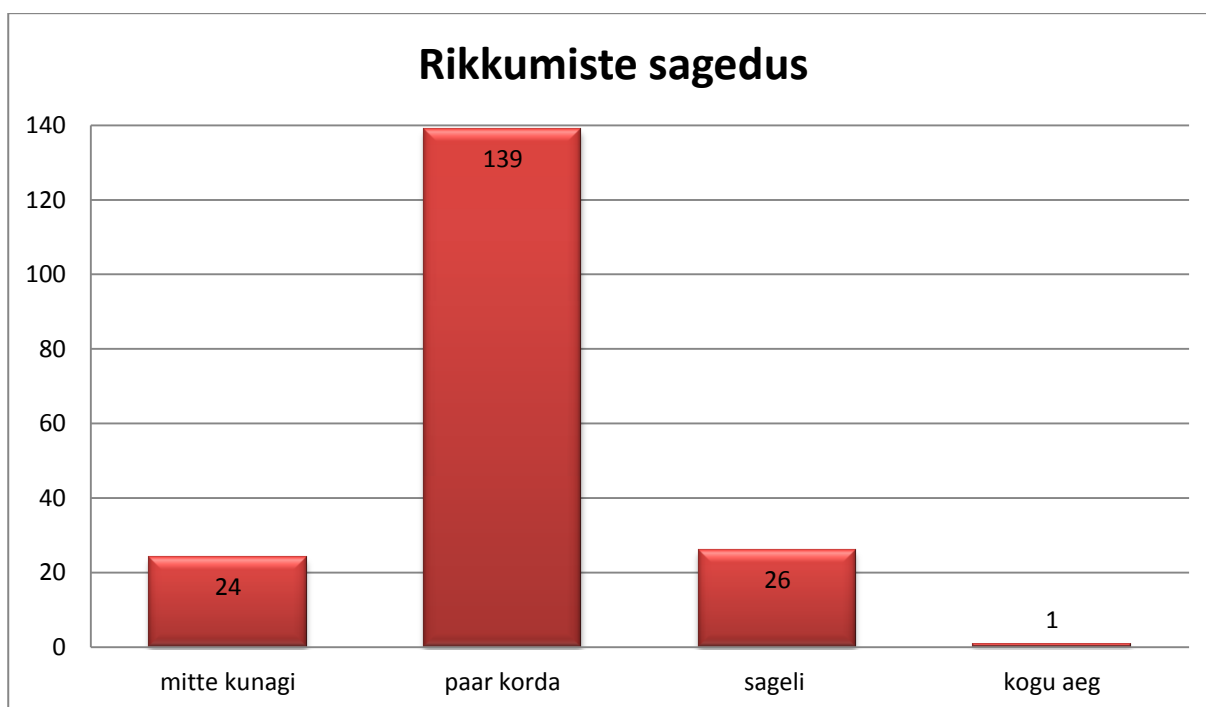
Esmalt paluti õpilastel ära täita üldandmed enda kohta, seejärel uuriti, kes õpilastest on elu jooksul seadust rikkunud. Selgus, et 89% (190st 170) õpilastest on elu jooksul rikkunud seadust ja 11% (20) õpilastest ei ole seda teinud (vt joonis 1). Kusjuures 56% (95) neist olid tüdrukud ja 44% (75) poisid. Sellest võib järeldada, et tänapäeval ei ole suurt erinevust enam tüdrukute ja poiste vahel ning rikkumisi panevad toime mõlemad. Samuti on tegemist äärmiselt suure rikkujate osakaaluga, kui arvestada seda, et tegemist on ainult kolme vaatluse alla võetud kooliga ja teod on keelatud või piiratud. Kuna tegemist on anonüümse küsitlusega, siis alaealised ei häbene sellest avameelselt kirjutada.

Joonis 1. Seaduse rikkujate osatähtsus Võrumaa alaealiste seas (autori koostatud)

Järgmine äärmiselt oluline teave puudutab seda, kui sagedasti ja millal rikkumised on aset leidnud. Selgus (vt lisa 2), et rikkumised leidsid aset peamiselt nädala sees päevasel ajal või nädalavahetustel õhtuti. 24,4% (71) õpilast vastas, et on rikkumist toime pannud päevasel ajal ja 43% (125) nädalavahetusel õhtusel ajal. Sellest võib järeldada, et erinevad koolikiusamisevormid, lükkamised, mõnitamine jms leiavad aset just koolis ehk päevasel ajal ja teised rikkumised nädalavahetustel, kui õpilastel on rohkem vaba aega ja tarvitatakse ka alkoholi.

Kõigist ankeetküsitlusele vastanud õpilastest 73,2% (139) märkis, et on erinevaid rikkumisi toime pannud paar korda, 13,7% (26) sageli, 12,6% (24) mitte kunagi ja 0,5% (1) kogu aeg (vt joonis 2). Kui analüüsida saadud tulemusi, siis võib oletada, et need moodustavad suure hulga rikkumistest alaealiste seas Võrumaal.

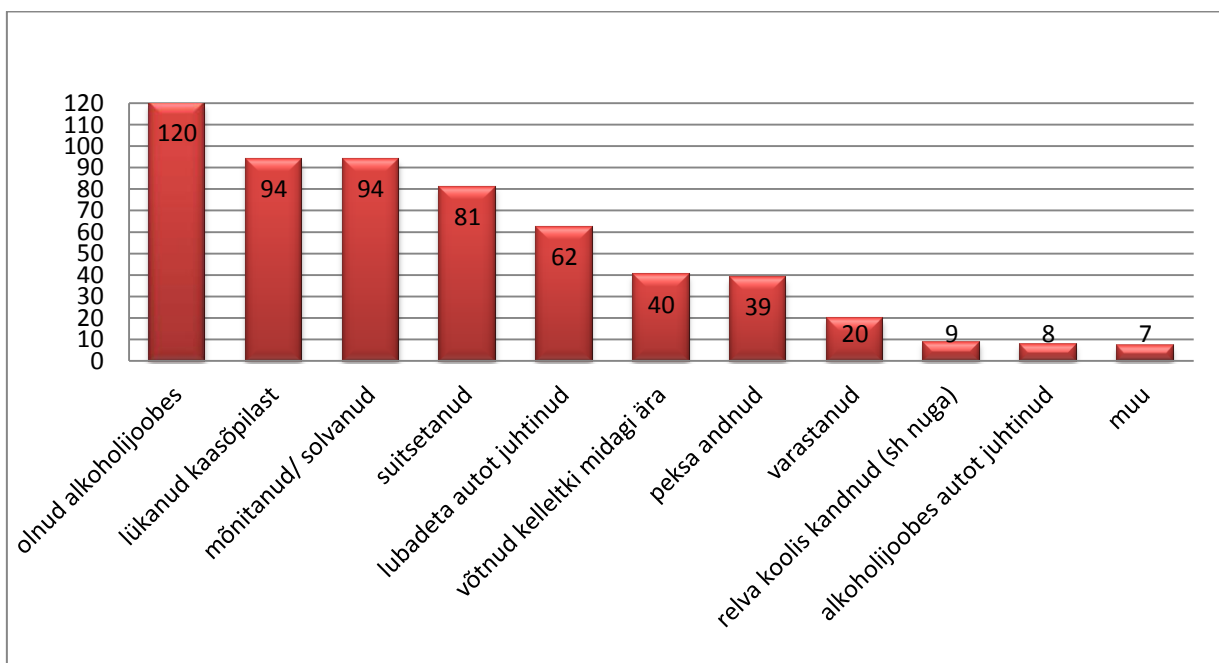
Joonis 2. Rikkumiste sagedus (autori koostatud)

Küsimusele, milliseid järgnevaid reeglite rikkumisi olete toime pannud, vastati väga erinevalt. Siiski on selgesti eristatavad teod, mis on vähem või rohkem sagedased. Isegi võib öelda, et töö autor ootas sellist tulemust, sest see langeb mingil määral kokku ka varasemates uuringutes välja toodud rikkumiste levimusega.

Võru õpilaste seas on levinumad järgmised rikkumised (kahanevas järjekorras; vt joonis 3; lisa 2):

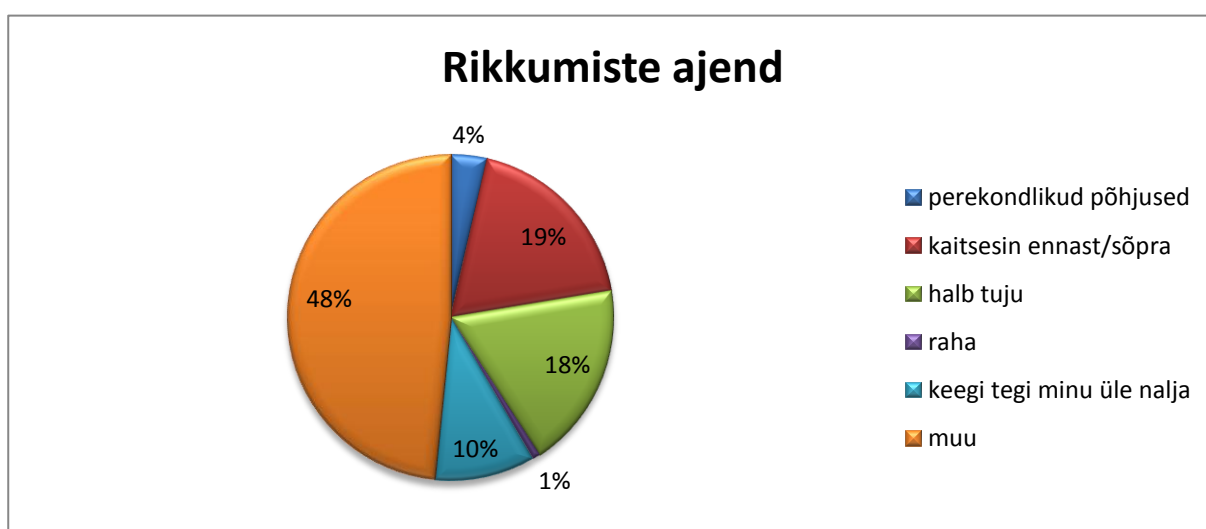
- 1) alkoholi tarvitamine (20,9%);
- 2) kaasõpilase lükkamine (16,4%);
- 3) mõnitamine, solvamine (16,4%);
- 4) suitsetamine (14,1%);
- 5) auto juhtimine lubadeta (10,8%);
- 6) kelleltki millegi ära võtmine (7%);
- 7) peksa andmine (6,7%);
- 8) varastamine (3,5%);
- 9) relva koolis kandmine (1,6%);
- 10) alkoholihoobes auto juhtimine (1,4%);
- 11) muu (1,2%).

Muu all märkisid õpilased ära vales kohas tee ületamise, helkuri mittekandmise, jalgrattaga sõites kiivri mittekandmise, mootorsõiduki pagasiruumis inimese sõidutamise jne. Jooniselt 3 näeb, et neli kõige problemaatilist valdkonda on alkohol, kaasõpilaste lükkamine, teiste isikute mõnitamine ja solvamine ning suitsetamine. Muidugi on ka teised valdkonnad äärmiselt olulised, kui arvestada fakti, et tegu on siiski alaealistega ja need on ka täiskasvanutele keelatud või teatud juhtudel piiratud tegevused.

Joonis 3. Levinumad rikkumised (autori koostatud)

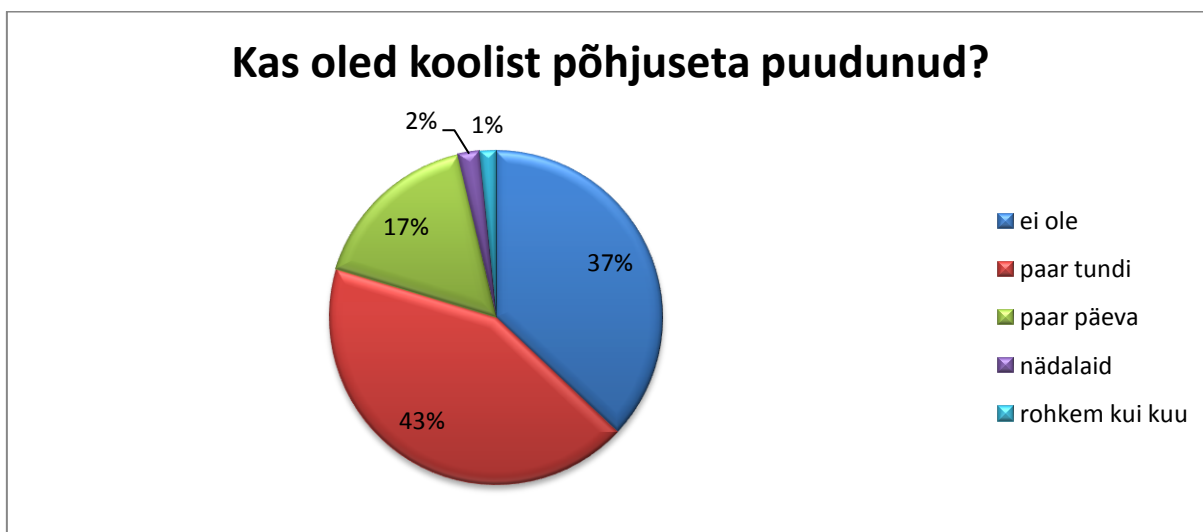
Eneseteadustus-uuringus märkisid õpilased ära peamised põhjused, mis nende arvates on neid ajendanud rikkumisi toime panema (vt joonis 4). 48% vastanutest vastas, et põhjus pole mitte küsitluses toodud vastusevariandid vaid miski muu, mille all nad mõtlevad näiteks soovi proovida alkoholi või narkootikume. Samuti on põhjusteks soov gruppide kuuluda või ollakse mõjutatud sõprusringkonnast. 19% on rikkumisi toime pannud, kuna kaitses kas ennast või sõpra. Sellele järgneb põhjusena halb tuju (18%), eriti just mõnitamiste ja solvamise puhul. Kui inimesel on halb tuju, siis ei kontrollita alati, mida teistele öeldakse. 10% on rikkumisi toime pannud, kuna keegi on teinud nende üle nalja. Mõnikord võib seda nimetada ka teisele inimesele tagasi tegemiseks. 4% vastajatest peavad rikkumiste ajendiks perekondlikke põhjuseid ning 1% rahaprobleeme.

Joonis 4. Rikkumiste ajend (autori koostatud)

Üks tähelepanuväärne fakt on see, et mida rohkem on alaealised probleeme oma perekonna, kooli ja sõpradega, seda rohkem delinkventsele käitumisele tema tegevused kalduvad. Tihtipeale ei ole suhted kõigis perekondades ühesugused (vt lisa 2). Samuti põhjustab delinkventset käitumist ka liigne vaba aeg ja tegevusetus. Järgnevalt on töö autor välja toonud (vt joonis 5) ühe näitena õpilaste põhjuseta puudumiste osakaalu, kust on näha, et 43% (82) õpilastest on puudunud koolist põhjuseta paar tundi, 37% (71) ei ole koolist puudunud põhjuseta kordagi, 17% (32) õpilastest on puudunud paar päeva, 2% (4) on puudunud nädalaid ja 1% (3) on puudunud rohkem kui kuu. Jooniselt 5 on näha, et 37% õpilastest käivad korralikult koolis, kuid tekib küsimus, mida teevad ülejäänud 63%. Kohti, kus alaealised sel ajal viibivad, on palju, kõige turvalisem variant on kodu, kuid tuleb arvestada, et enamik õpilaste vanemaid on tööl ja tegelikku vastust sellele küsimusele uuringust ei saa.

Järeldada võib, et tegevusetus võib mingil moel rikkumistele ajendada. Iga rikkuja teekond võib alata põhjuseta puudumistest.

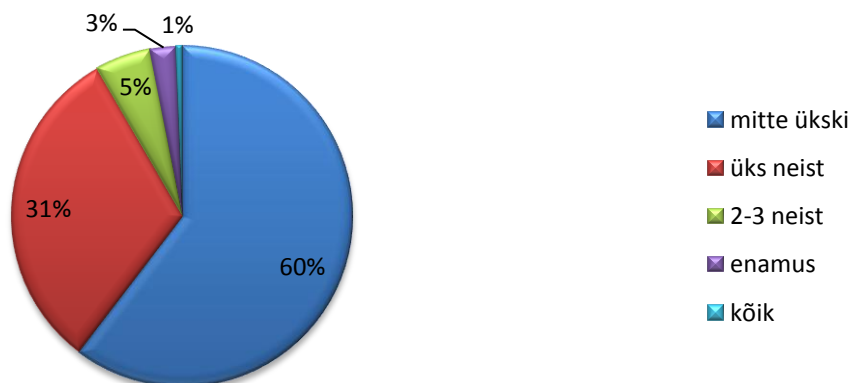

Joonis 5. Põhjuseta puudumised (autori koostatud)

Latentne kuritegevus, mida nimetatakse veel ka peitkuritegevuseks, on kuritegevuse osa, mis mitmesugustel põhjustel ei kajastu kuritegevuse statistikas. Sotsioloog T. Pärn on öelnud hästi lühidalt ja täpselt, et latentne kuritegevus on tegelikult toimepandud registreerimata kuritegevus (2007, lk 23). Selleks et oleks võimalik teha lõplikke järeldusi ja üldistusi kuritegevuse kohta, oleks vaja analüüsida nii registreeritud kuritegevust kui ka peitkuritegevust. Need kaks komponenti moodustavadki kogukuritegevuse.

Autori jaoks oli väga tähtis teada saada, kui suur hulk alaealisi on kokku puutunud politseiga ja kui suur hulk rikkujate tegusid on politseis teada või on need jäänud paraku märkamata. Politseiga oli kokku puutunud 54,7% (104) ja mitte kokku puutunud 45,3% (86) küsitletud õpilastest (vt lisa 2). Kusjuures siia hulka kuuluvad nii need, kes on saanud politseiametnikult karistada, kuid ka need, kes on märkinud, et nad on osalenud mõne ametniku loengus. 170 õpilasest 102 vastas, et on toime pannud rikkumisi (vt joonis 6), millest mitte ükski rikkumine pole teada politseis. See tähendab, et politseini ei jõua või politseile ei ole teada vähemalt üle poolte rikkumistest. Kolme suurema Võru kooli õpilaste vastuste puhul ei jõua politseisse 60% rikkumistest, mis on märkimisväärne tulemus. 31% (53) vastanute rikkumised on politseile teada üks kord, 5% (9) vastanute rikkumine on jõudnud politseini 2-3 korral, 3% (4) õpilase enamik rikkumisi on politseis teada ja 1% (1) õpilase kõik teod on politsei fikseerinud.

Delinkventselt käitunud alaealiste politseile teadaolevad rikkumised

Joonis 6. Delinkventselt käitunud alaealiste politseile teadaolevad rikkumised (autori koostatud)

Kui võrrelda Võru politseijaoskonna 2014. aasta statistikat selle töö raames tehtud uuringuga (vt tabel 4), on tulemused märkimisväärsed just sellepärast, et neist 60% ei ole politsei registreerinud. Tabelis 4 on esitatud kõige sagedasemad alaealiste rikkumised nii politsei statistika kui selle küsitluse järgi. Kõige enam on probleeme alkoholijoobes alaealistega – seda kinnitavad nii andmed jaoskonnast kui uuringu tulemused. 2014. aastal registreerisid Võru politseijaoskonna ametnikud 106 alkoholijoobes alaealist, töö autori uuringus oli neid 14 õpilase võrra rohkem. Teine enamlevinud rikkumine on suitsetamine: koolides läbiviidud uuringust selgus, et 81 õpilast teevad seda ja 33 jäi 2014. aasta jooksul oma tegevusega politseile vahele. Alkoholi ja tubakatoodete tarvitamisele järgneb politsei statistikas küll pisut väiksema alaealiste arvuga (10), kuid koolide uuringus üsna suure arvuga (62) lubadeta mootorsõiduki juhtimine. Lisaks sellele tuli statistikast välja, et oli ka alaealisi, kes ei omanud vastavat kategooria juhtimisõigust ja olid alkoholijoobes ning siiski juhtisid mootorsõidukit. Statistikas oli taolisi alaealisi 4, kuid koolide uuringus juba 8. Üha enam on hakanud levima ka narkootikumid alaealiste seas ja 2014. aastal politsei avastas 6 alaealist, kes olid tarvitanud narkootilist ainet. Koolide uuringust selgus, et 15 õpilast on narkootikumi tarvitanud ning kõik märkisid tarvitatud narkootikumiks olevat kanepi (vt lisa 2). Seksuaalse enesemääramise vastased teod ei ole väga levinud, kuid siiski avaldasid kolm õpilast, et on tahtevastast astunud suguühtesse. Kusjuures ükski kolmest juhtumist politseis teada ei ole. Küll aga registreeriti 2014. aastal kaks seksuaalse enesemääramise vastast tegu (lapseealise seksuaalne

ahvatlemine). Kaks sagedasemat kuritegu alaealiste hulgas on kehaline väärkohtlemine (löömised, peksmised) ja vargused. 2014. aastal registreeriti Võrumaal 20 kehalise väärkohtlemisega juhtumit ja 9 vargust. Koolide uuringust ilmnas, et 39 õpilast on kedagi löönud ja peksnud. Peamiselt on olnud tegu just kaklustega ja konfliktidega eakaaslastega. Tihtipeale on tarvitatud ka alkoholi, mille tõttu on tulid kerged tekkima. Enamasti esineb füüsiline vägivald just poiste seas, tüdrukud piirduvad rohkem vaimse vägivallega.

Tabel 4. Politsei statistika ja koolide uuringu võrdlus (autori koostatud, Võru politseijaoskonnast saadud andmete põhjal)

VÄÄRTEOD/KURITEOD	POLITSEI STATISTIKA 2014	ENESETEADUSTU - UURING 2014
VÄÄRTEOD		
Alkoholijoobes alaealisi	106	120
Tubakatoote tarvitamine alaealise poolt	33	81
Lubadeta mootorsõiduki juhtimisi	10	62
Alkoholijoobes ja lubadeta mootorsõiduki juhtimisi	4	8
Narkootikumide tarvitamisi	6	15
Seksuaalse enesemääramise vastased teod	2	3
KURITEOD		
Kehaline väärkohtlemine	20	39
Vargus	9	20

Võrumaal on alla 18-aastaseid isikuid Statistikaameti andmete põhjal seisuga 01.01.2014 5931, nendest üle 14-aastaseid on 1392 (Statistikaamet, 2014). Arvestades, et kolme Võrumaa kooli peale kokku on 170 õpilast 190st rikkumisi toime pannud ja neist rohkem kui pooli (60%) ei ole politseis teada, siis peitkuritegevuse näitu võib pidada kõrgeks. Tulemused näitavad, et registreeritud kuritegevus ei anna adekvaatset ettekujutust delinkventse käitumise levimusest. Selleks, et saada võimalikult täpne ülevaade, on vaja need kaks kõrvutada. Peitkuritegevuse paremaks analüüsiks peaks tegema veel enam ja sagedamini eneseteadustus-uuringuid, mis keskenduvadki iga rikkuja konkreetsetele rikkumistele. Eneseteadustus-uuringu tegemise käigus märkas töö autor, et alaealised tundsid end vastates vabalt, kuna tegemist oli anonüümse küsitlusega.

Alaealiste puhul on äärmiselt oluline rikkumiste varajane märkamine ja vajadusel sekkumine. Kui vanemad annavad lastele liialt palju vabadust ja ei huvitu oma lapse tegevustest, siis alaealised võtavad paratamatult ise vastu otsused hea ja halva osas. Kui otsustamine jääb katsetamise faasi ja ainsaks korraks, on see muidugi pigem positiivne. Kuid kui rikkumised

süvenevad, siis võib olla juba liiga hilja. Vanemate sekkumiseta võivad ilmned esmased delinkventsuse märgid. Õige ei ole alaealiste kasvatuses toetuda vaid karistamisele, vaid rikkumisi ennetada ja ära hoida. Kui alaealisele määratakse rikkumise eest näiteks rahaträhv, on see pigem vanemate karistamine. Seetõttu tuleks alaealiste tegevusse sekkuda õigeaegselt. Toimuda võiks see juba siis, kui lapsed on veel väiksed või lausa imikueas, näiteks kindlustada peresid rahaliste toetuste ja muude abistavate teenustega ning järelkontrolliga veenduda, et seda kasutatakse lapse heaolu nimel. Sel viisil on lapse tervis korras ja sotsiaalsed hüved tagatud ka hiljem.

Mitmed Ameerika teadlased on öelnud, et noorte positiivne areng koosneb kuuest tegurist: töö, haridus, ühiskond, suhted, tervis ja loovus. Nendest on peamised võtmesõnad õppimine/tegevused ja kiindumine/kuulumine. Kui need vajadused on täidetud, siis alaealiste tegevus on positiivne. (YOUTH.gov, 2015)

Ennetusprogrammid/projektid peaksid olema süsteemsed ja järjepidevad, kuid paraku paljud neist kestavad meil Eestis vaid aasta. Lisaks sellistele programmidele, mis on suunatud alaealistele, tuleks arendada ka lapsevanematele suunatud programme vanemlike oskuste kujundamiseks. Vanemlike oskusi looduse poolt kaasa ei anta, need tuleb elujooksul välja arendada, kuid paraku paljud vanemad on jäetud iseendaga üksi oma oskuste arendamisel.

Ameerika Ühendriikides kasutatakse järgnevaid programme: käitumise juhtimine klassiruumis, sekkumisprogrammid koolis, sotsiaalse kompetentsuse edendamine, konflikti lahendamine ja vägivalla ennetamine, kiusamise ennetamine, vaba aja sisustamine, mentorlusprogrammid, koolikorralduse programmid, kogukonna igakülgne sekkumine (National Criminal Justice Reference Service, 2003, p 10). Neist programmidest oleks ka Eesti ennetustöötajatel palju õppida.

Eestis läbiviidavaid tegevuskavasid võib leida Justiitsministeeriumi kui ka Politsei-ja Piirivalveameti kodulehtedelt. Olemas on mitmesuguseid programme alaealiste tegevuste ennetamiseks, kuid need pole kõikjale Eestisse, näiteks Võrumaale veel jõudnud. Soomes väga levinud (90%) kiusamisvastane programm KiVa Koulu, mis Eestis võeti alles hiljuti kasutusele (2014/2015. õppeaasta seisuga 31 koolis), pole samuti Võrumaale veel jõudnud.

Selleks et edukamalt ära hoida alaealiste kuritegevust, tuleb keskenduda riskigrupi kuuluvatele noortele. Uuringust selgub, et terapeutilised programmid nagu taastusprogrammid, programmid, mis on keskendunud oskuste arendamisele ja nõustamisele olid efektiivsemad kui distsiplinaarkaristused ja nendega hirmutamised. Programmi tüüp peab

sobima alaealise vajadustega. (National Conference and State Legislatures, 2011, p 5) Kuid samas ei tohiks tähelepanuta jääda ka neid noori, kes riskigruppi ei kuulu.

3.4. Ettepanekud ja soovitus

Töö autor toob järgnevalt välja kolm ettepanekut ja soovitus, kuidas ennetada alaealiste delinkventseid käitumisviise ja vähendada ning vältida latentse kuritegevuse arengut:

1) Eneseteadustus-uuringu laiem kasutus

Eneseteadustus-uuringuid peaks olema rohkem, kuna see annab politseistatistikast parema ülevaate erinevate piirkondade kohta. See meetod võimaldab jääda vastajal anonüümseks ja anda vastuseid nii, et tema jaoks negatiivset tagajärge ei saabu. Samuti on kriminoloogid tõestanud selle usaldusväärsust ja lükanud ümber eelarvamuse, et isikud ei räägi tõtt, mis annab meetodile kohe kindlasti väärtust juurde (vt ptk 1.3, lk 10). Sageli ei soovi paljud alaealised isegi vanematele või sõpradele rääkida oma muredest, sellisel juhul ei lange neile mingisugust halvaks panu ega tagajärge. Sellepärast on äärmiselt oluline, et on võimalik individuaalselt ja anonüümselt endast rääkida, sest võib juhtuda, et kui on mingi ürituse raames näiteks politseiametnik kooli kutsutud, siis kardetakse teiste ees enda probleemidest rääkida .

2) Konkreetsed infopäevad, teemaõhtud, koolitused

See soovitus seostub eelnevas punktis esitatud ettepanekuga. Kui suurendada eneseteadustus-uuringute kasutust, siis on võimalik saada teavet peamiselt levivate rikkumiste kohta alaealiste seas erinevates piirkondades. Sellest tulenevalt saavad kohalikud noorsootöötajad, noorsoopolitseinikud, pedagoogid ja psühholoogid, kes alaealistega kõige sagedamini tegelevad ja omavad seetõttu alaealistega lähemat kontakti, korraldada enamlevinud probleemidega seotud teemadel õppepäevi, teemaõhtuid, loenguid ja muud sellist, et alaealistega probleemide üle arutada ja lahendusi otsida, et vältida kuritegelikule teele sattumist ja tõsta nende teadlikkust probleemidest.

3) Teatamiste arvu suurendamine

Kuigi tegemist võib olla kellegi parima sõbra, perekonnatuttava või mõne muu isikuga, kes rikkumist toime paneb, on äärmiselt oluline sellest teavitada alaealise vanemaid ja politseid.

Väga sageli ei julge või ei taha keegi kaevata oma sõbra peale, kuid alaealistele tuleks rõhutada kui halvasti võivad sündmused lõppeda ja kuidas mõni delinkventne käitumisviis võib tervisele halvasti mõjuda. Kindlasti ei ole see üleskutse kellegi peale kaebamiseks, sest enamasti ei soovita halba enda lähedastele või tuttavatele, kuid tihtipeale ei mõisteta olukorra ohtlikkust ja teatamise tähtsust piisavalt. Asjale tuleks pigem läheneda sellest vaatenurgast, et õnnetusse võib sattuda hoopis mõni süütu isik. Näiteks võib alaealine mootorsõiduki juht (eriti veel alkoholihoobes) põhjustada väga ränga avarii. Juhile võib kannatanu olla võõras, kuid teise jaoks on ta perekond. Kellegi teise elu enda südametunnistuse arvele ei soovi ilmselt keegi võtta. Alaealisi on võimalik õigele teele suunata ning ümber kasvatada kergemini kui täiskasvanuid ning just sellepärast annab noortega tegelemine kõige suuremaid tulemusi kuritegevuse vastases võitluses (Justiitsministeerium, 2010, lk 13). Seega, kuigi seda teemat on kindlasti käsitletud, tuleks seda jätkata järjepidevalt.

KOKKUVÕTE

Eneseteadustus-uuring võimaldab küllaltki palju heita valgust nii alaealiste kui ka täiskasvanute delinkventsele käitumisele piirkonniti ja ilmsiks tuua peitkuritegevust. Eestis on kriminaalpoliitika üks esmaseid eesmärke alaealiste kuritegevuse ennetamine, kuna see võimaldab ära hoida kuritegusid täiskasvanueas. Samuti vähendab igasugune korduvkuritegevuse ennetamine kuritegude arvu ning kuriteoohvriks langemise riski.

Enne uuringu tegemist tutvus töö autor kirjanduse põhjal eneseteadustus-uuringu kui kriminoloogilise meetodiga, analüüsis delinkventse käitumise levimust Eestis ja mitmetes lähiriikides.

Lõputöö eesmärgiks oli analüüsida ja võrrelda Võrumaa koolide 9.-10. klasside õpilaste delinkventse käitumise levimust eneseteadustus-uuringu meetodil.

Uuring viidi läbi ajavahemikus 10.12. 2014–15.12.2014. Vaatluse alla võeti Võrumaa kolm suurimat kooli: Võru Kreutzwaldi Gümnaasium, Võru Kesklinna Kool ja Parksepa Keskkool. Valimi moodustasid 190 õpilast 9. ja 10. klassidest vanuses 14-15 eluaastat. Saadud andmed sisestas töö autor Microsoft Excelisse ja koostas selle abil ka tabelid/joonised/diagrammid.

Töö eesmärgi saavutamiseks oli töö autori esimene uurimisülesanne välja selgitada kui paljud alaealised ja kui sagedasti on käitunud delinkventselt. Seda seetõttu, et saada ülevaade Võrumaa alaealiste rikkumistest üldiselt. Selgus, et 89% õpilastest on elu jooksul rikkunud seadust ja 11% õpilastest ei ole seda teinud. Vastanud õpilastest 73,2% märkis, et on erinevaid rikkumisi toime pannud paar korda, 13,7%, sageli, 12,6%, mitte kunagi ja 0,5% kogu aeg. Kõige enam on rikkumised aset leidnud kas nädala sees päeval ajal või nädalavahetustel õhtusel ajal.

Teiseks uurimisülesandeks oli leida vastus küsimusele „missugused on levinumad delinkventsed käitumisviisid?“. Sellest tulenevalt on ka võimalus hinnata, millised on peamised piirkonnas olevad probleemid ja millele tuleks kõige enam keskenduda edaspidi. Ilmnes, et kõige probleemsemad valdkonnad on alkoholi tarvitamine, kaasõpilaste lükkamine, mõnitamine ja solvamine, suitsetamine ning auto lubadeta juhtimine. Kuid see ei tähenda, et teised väiksemate näitajatega rikkumised võiks tähelepanuta jätta.

Kolmandaks uurimisülesandeks oli kindlaks teha kui sageli on alaealised kokku puutunud politseiga ja millised on need kokkupuuted olnud. Seda peamiselt sellepärast, et teha selgeks, milline on ühiskonnas peitkuritegevuse ja registreeritud kuritegevuse suhe ning kuivõrd latentsed on alaealiste seas delinkventsed käitumisviisid. Politseiga oli kokku puutunud 54,7% küsitletud õpilastest, kuid seda alati mitte rikkumiste tõttu, vaid ka näiteks seoses politseiametniku visiidiga kooli. Selgus, et 60% rikkujate tegudest politseini jõudnud ei ole.

Politseis registreeritud rikkumiste arvu võrdlemisel uuringus osalenud kolme kooli õpilaste vastustega üllatas autorit registreeritud rikkumiste väike arv. Kui analüüsida nelja kõige sagedasemat rikkumist, siis 2014. aastal registreeriti alkoholijoobes alaealisi Võru jaoskonnas 106, aga eneseteadustus-uuringus oli neid 120. Tubakatoodete tarvitamisi registreeriti politseis 33, kuid eneseteadustus-uuringu küsitluses märkis selle ära 81 õpilast. Lubadeta mootorsõiduki juhtimist politseis oli registreeritud 10, kuid 62 õpilast uuringus väitsid, et on seda teinud. Samuti on väga levinud füüsiline kontakt nagu peksmised ja kaklused. Politseis registreeriti 2014. aastal 20 alaealiste juhtumit kehalisest väärkohtlemisest ja eneseteadustus-uuringus tõi selle välja 39 õpilast. Kuigi kuritegevus on olnud juba aastaid langustrendis, on alaealiste seas peitkuritegevust siiski palju.

Töö autor leiab, et kuigi mitmetest statistikatest ja kirjandusest on ilmnenu, et alaealiste delinkventsus on vähenenud, on see siiski ka praegu probleem. Suur osa rikkumistest on latentsed, kuid autor loodab, et politsei ja kodanike koostöös latentse kuritegevuse osakaal väheneb. Parema ülevaate saamiseks piirkondades on eneseteadustus-uuring töö autori jaoks just üks efektiivsemaid ja paremaid meetodeid, sest kuritegevus ei koosne üksnes registreeritud kuritegevusest, vaid samuti latentsetest rikkumistest. Seda on kinnitanud ka mitmed kriminoloogid eesotsas Harlow, Lync, Thronberry, Krohn jpt.

Lõputöö eesmärk võrrelda ja analüüsida Võrumaal alaealiste delinkventse käitumise levimust saavutati. Alaealiste delinkventne käitumine on levinud ka Võrumaal, mida tõestasid 190 alaealist vastajat, kellest 170 on rikkumisi toime pannud. Samuti võib kinnitada, et alaealiste delinkventsus on latentne, sest vähemalt üle poolte (60%) alaealiste rikkumistest politseini ei jõua.

SUMMARY

The thesis is written in the Estonian language and consists of 40 pages plus two appendices with total volume of 19 pages. In this thesis the author has used 22 different sources, which are cited in the work. The foreign-language summary is written in the English language.

The aim of this thesis work is to analyze and compare juvenile delinquency of 9th and 10th grade students, using the self-report method. The research method was chosen as a questionnaire, which included 190 students from the selected schools in Võru.

Stated research questions:

1. How many students have acted delinquently and how often did they do it?
2. What are the most common delinquent behaviors?
3. How often and in what cases juveniles have had contact with the police?

Based on these results we can conclude that very many juveniles delinquent behaviors are latent (hidden). Crimes that are only registered by the police will not give us a full picture about the prevalence of juvenile delinquency. For a complete overview it is needed to count registered crimes and latent crimes together. To get better information about latent delinquency it is needed to use more often the self-report study method. This method focuses on each individual offender`s behavior. However, the statistic of Võru police station as well as the results of the schools` survey had very similar ranking of juvenile delinquency behaviors. Based on the results of this research three suggestions were made to prevent and reduce juvenile delinquency.

In today`s society juvenile delinquency is quite actual, so the results of the thesis might be helpful for local youth workers, youth police, teachers and psychologists who work the most frequently with juveniles.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

Agnew, R. & Brezina, T., 2009. *Juvenile Delinquency: Causes and Control*. New York: Oxford University Press.

*Blumstein, A., Cohen, J. A. & Visher, C. A., 1986. *Criminal Careers and "Career Criminals"*. Washington: National Academy Press.

Cantor, D. & Lynch, J. P., 2000. Self- Report Surveys as Measures of Crime and Criminal Victimization. In: J. Reno, D. Marcus, M. L. Leary & J. E. Samuela, eds. *Criminal Justice. Measurement and Analyses of Crime and Justice*. Washington: U.S. Department of Justice Office of Justice Programs, Volume 4, pp. 85-138.

Champion, J. D., 2000. Self-Report Surveys (of Crime and Delinquency). In: C. D. Bryant, ed. *Encyclopedia of Criminology an Deviant Behaviour*. Volume 4, pp. 85-138.

Coleman, C. & Moynihan, J., 1996. *Understanding crime data*. Buckingham: Open University Press.

Cox, S. M., Allen, J. M., Hanser, R. D. & Conrad, J., 2013. *Juvenile Justice. A Guide to Theory, Policy, and Practice*. 8th ed. Los Angeles, California: SAGE Publications.

Haridus- ja Teadusministeerium, 2013. *Noortevaldkonna arengukava 2014-2020*.

[Võrgumaterjal]

Leitav: http://www.hm.ee/sites/default/files/noortevaldkonna_arengukava_2014-2020.pdf

[Kasutatud 14.01.2015].

Junger-Tas, J., Marshall, I. H., Enzmann, D., Killian, M., Steketee, M. & Gruszczynska, B., 2010. *Juvenile Delinquency in Europe and Beyond. Results of the Second International Self-Report Delinquency Study*. New York: Springer.

Justiitsministeerium, 2010. *Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018*. [Võrgumaterjal]

Leitav:

http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/seletuskiri_kriminaalpoliitika_arengusuunad_aastani_2018.pdf [Kasutatud 13.03.2015].

Justiitsministeerium, 2015. *Vägivalla ennetamise strateegia aastateks 2015-2020*.

[Võrgumaterjal]

Leitav:

http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumentid/v es_2015-2020_1.pdf [Kasutatud 14.03.2015].

Markina, A. & Sahverdov-Zarkovski, B., 2007. *Eesti alaealiste hälbiv käitumine*. Tallinn: Justiitsministeerium.

Markina, A. & Žarkovski, B., 2014. *Laste hälbiv käitumine Eestis 2014*. Tallinn: Justiitsministeerium.

National Conference and State Legislatures 2011. *Juvenile Justice Guide Book for Legislators. Delinquency Prevention & Intervention*. [Võrgumaterjal]
Leitav: <http://www.ncsl.org/documents/cj/jjguidebook-delinquency.pdf> [Kasutatud 09.05.2015].

National Criminal Justice Reference Service 2003. *Child Delinquency: Early Intervention and Prevention*. [Võrgumaterjal]
Leitav: <https://ncjrs.gov/pdffiles1/ojdp/186162.pdf> [Kasutatud 08.05.2015].

Pärn, T., 2007. *Krimininaalpreventsiooni teoreetilised lähtekohad ning kriminaalpreventsiooni rakendamine Eesti-Rootsi ühisprojekti Kilingi-Nõmme piirkondliku projekti aruande näitel*. Magistritöö, Tartu: Tartu Ülikool.

Saar, J., 1988. *Kiivakiskunud elu*. Tallinn: Eesti Raamat.

Statistikaamet, 2014. *RV0241: Rahvastik soo, vanuse ja haldusüksuse või asutusüksuse liigi järgi, 1. jaanuar*. [Võrgumaterjal]
Leitav: http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=RV0241&ti=RAHVASTIK+SOO%2C+VANUSE+JA+HALDUS%DCKSUSE+V%D5I+ASUSTUS%DCKSUSE+LIIGI+J%C4RGI%2C+1%2E+JAANUAR&path=../Database/Rahvastik/01Rahvastikunaitajad_ja_koosseis/04Rahvaarv_ja_rahvastiku_koosseis/&lang=2
[Kasutatud 05.03.2015].

Steketee, M., Moll, M. & Kapardis, A., 2008. *Juvenile delinquency in six new EU member states: Crime, risky behaviour and victimization in the capital cities of Cyprus, Czech Republic, Estonia, Lithuania, Poland and Slovenia*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Thornberry, T. & Krohn, M. D., 2000. The Self-Report method for Measuring Delinquency and Crime. In: J. Reno, D. Marcus, M. Leary & J. E. Samuela, eds. *Criminal Justice 2000. Measurement and Analyses of Crime and Justice*. Washington: U.S Department of Justice Office of Justice Programs, Volume 4, pp. 33-84.

Traat, U., 2009. Eneseteadustus-uuring kriminoloogilise meetodina. *Sisekaitseakadeemia toimetised 2009 (8) "teamiste mahukas turvalisus"*, lk 134-151. Tallinn: Sisekaitseakadeemia

*Wolfgang, M. E., Figlio, R. M. & Sellin, T., 1972. *Delinquency in a Birth Cohort*. Chicago: University of Chicago Press.

YOUTH.gov 2015. *Prevention and Early Intervention*. [Võrgumaterjal]
Leitav: <http://youth.gov/youth-topics/juvenile-justice/prevention-and-early-intervention>
[Kasutatud 09.05.2015].

TABELITE JA JOONISTE LOETELU

Tabel 1. Rahvusvahelised eneseteadustus-uuringud Eestis	16
Tabel 2. Delinkventsete käitumisviiside sagedus Eesti ja Soome linnades 2013. aastal	20
Tabel 3. Eesti, Leedu, Soome ja Venemaa delinkventse käitumise levimus	23
Tabel 4. Politsei statistika ja koolide uuringu võrdlus	31
Joonis 1. Seaduse rikkujate osatähtsus Võrumaa alaealiste seas	25
Joonis 2. Rikkumiste sagedus	26
Joonis 3. Levinumad rikkumised	27
Joonis 4. Rikkumiste ajend	28
Joonis 5. Põhjuseta puudumised	29
Joonis 6. Delinkventselt käitunud alaealiste politseile teadaolevad rikkumised	30

LISAD

Lisa 1. Ankeet

KÜSITLUS

" Noored ja ühiskond "

Tere! Olen Sisekaitseakadeemia õpilane Stina Kraam. Läbiviidava küsitluse eesmärk on uurida noori ja saadud tulemusi kasutatakse üksnes lõputöö koostamisel statistiliste koondandmetena. Tegemist on ANONÜÜMSE küsitlusega. Vali igale küsimusele kõige sobivam vastuse variant.

ÜLDANDMED

1. Sugu

- Mees
- Naine

2. Vanus

- ≤13
- 14–15 aastane
- 16–17 aastane
- ≥18

3. Klass

- 9. klass
- 10. klass

4. Rahvus

- eestlane
- venelane
- muu

SINA

5. Kas oled kunagi seadust rikkunud?

- ei ole (jätka küsimusest nr.20)
- jah, olen

6. Kui vana olid, kui panid toime esimese õigusrikkumise?

- ≤10
- 11–13 aastane
- 14–16 aastane
- 17–18 aastane

7. Milliseid järgmisi reeglite rikkumisi oled toime pannud?

- suitsetanud
- olnud alkoholihoobes
- lubadeta autot juhtinud
- alkoholihoobes autot juhtinud
- varastanud
- võtnud kelleltki midagi ära
- relva koolis kandnud (sh nuga)
- lükanud kaasõpilast
- mõnitanud/ solvanud
- muud

8. Kui sagedasti oled eelpool nimetatud rikkumisi toime pannud?

- mitte kunagi
- paar korda
- sageli
- kogu aeg

9. Millal on rikkumised aset leidnud?

- nädala sees, õhtusel ajal
- nädala sees, päevasel ajal
- nädalavahetusel, õhtusel ajal
- nädalavahetusel, päevasel ajal

10. Miks seda tegid?

- halb rahaline olukord
- perekondlikud probleemid
- halb tuju
- keegi tegi minu üle nalja
- kaitsesin ennast/ sõpra
- muu

11. Kas tarvitad alkoholi?

- ei
- jah

12. Kui tihti tarvitad alkoholi?

- mitte kunagi
- 1–2 korda aastas
- kord kuus
- rohkem kui kord nädalas
- kord nädalas
- iga päev

13. Kui vanalt alustasid alkoholi tarvitamisega?

- ≤10
- 11–13 aastane
- 14–16 aastane
- 17–18 aastane

14. Millist alkoholi tarvitad peamiselt?

- lahja alkohol (siider, õlu, kokteilid)
- kange alkohol (viin, rumm, viski)
- mõlemaid

15. Kas tarvitad narkootilisi aineid?

- jah
- ei (jätka küsimusest nr. 18)

16. Kui jah, siis millised on peamised narkootikumid, mida tarvitad?

- kanep
- GHB
- kokaiin
- amfetamiin
- extasy
- muu

17. Kui sagedasti tarvitad narkootilisi aineid?

- mitte kunagi
- 1–2 korda aastas
- kord kuus
- rohkem kui kord nädalas
- kord nädalas
- iga päev

18. Kas on juhtunud, et oled omaniku loata võtnud asju või raha (nt kauplusest, sõpradelt ja teistelt)?

- mitte kunagi
- paar korda
- sageli
- kogu aeg

19. Milline väärtus oli võetud asjal?

- vähem kui 10 eurot
- 10–20 eurot
- 20–40 eurot
- 40–50 eurot
- rohkem kui 50 eurot

20. Milliseid järgnevaid vägivallategusid oled toime pannud?

- kedagi löönud
- peksnud
- solvanud/mõnitanud
- ähvardanud
- tahtevastaselt suguühtesse astunud
- ei ole ühtegi neist

21. Kui sageli oled kasutanud vägivalda?

- mitte kunagi
- paar korda
- sageli
- kogu aeg

22. Mis põhjustel oled seda teinud ?

- nalja pärast
- sõbrad tahtsid
- halb tuju
- mind on ennast mõnitatud
- kaitsesin ennast
- muu

23. Kas oled ise sattunud vägivalla ohvriks?

- ei ole
- jah, mind on löödud
- jah, mind on ähvardatud
- jah, muu

24. Kas oled kodust ära jooksnud?

- ei ole
- jah, üks kord
- jah, kaks/kolm korda
- jah, rohkem kui viis korda

PEREKOND

25. Milline on sinu läbisaamine perekonnaga?

- väga hea
- hea
- pigem hea
- pigem halb
- halb
- väga halb

26. Kas sinu vanemad elavad koos?

- jah
- ei, elan emaga
- ei, elan isaga
- mul on kasuvanem(ad)
- elan üksinda
- muu

27. Kui palju lapsi on sinu perekonnas (koos sinuga)?

- üks
- kaks kuni neli
- viis või rohkem

28. Milline on perekonna rahaline (majanduslik) olukord?

- hea
- pigem hea
- keskmine
- pigem halb
- halb

29. Kas sinu perekonnas on keegi toime pannud õigusrikkumisi?

- ei ole
- jah, minu õde/vend
- jah, minu isa
- jah, minu ema
- jah, minu kasuvanem
- ei tea

30. Kas sinu pereliikmeid on karistatud tehtud teo eest?

- ei ole kordagi
- jah, üks kord
- jah, kaks/ kolm korda
- jah, pidevalt

KOOL

31. Milline on sinu läbisaamine õpetajatega?

- väga hea
- hea
- pigem hea
- pigem halb
- halb
- väga halb

32. Milline on sinu läbisaamine klassikaaslastega?

- väga hea
- hea
- pigem hea
- pigem halb
- halb
- väga halb

33. Kas sina/sinu sõber on langenud koolikiusamise ohvriks?

- ei
- jah

34. Kas oled ise kiusanud koolikaaslast?

- ei
- jah

35. Kas oled koolist põhjusega puudunud?

- ei ole kordagi
- jah, paar tundi
- jah, paar päeva
- jah, nädalaid
- jah, rohkem kui kuu

SÕBRAD

36. Milline on sinu läbisaamine sõpradega?

- väga hea
- hea
- pigem hea
- pigem halb
- halb
- väga halb

37. Kui mitu head sõpra sul on?

- ei ole ühtegi
- üks
- kaks kuni neli
- viis kuni kümme
- üle kümne

38. Kuivõrd sinu sõbrad on toime pannud õigusrikkumisi?

- ei
- jah, üks neist
- jah, kaks/kolm neist
- jah, enamik neist
- ei tea

39. Kuivõrd olete koos sõpradega mõnda rikkumist koos toime pannud?

- ei ole
- jah, üks kord
- jah, kaks/ kolm korda
- jah, enamik neist

40. Milliseid rikkumisi tead, mida on sinu sõbrad toime pannud?

- alaealisena suitsetanud
- alaealisena olnud alkoholijoobes
- lubadeta autot juhtinud
- alkoholijoobes autot juhtinud
- varastanud
- võtnud kelleltki midagi ära
- relva koolis kandnud (sh nuga)
- pekka kellelegi andnud
- lükanud kaasõpilast
- mõnitanud/ solvanud
- muud.....

42. Kas oled põgenenud politsei eest?

- ei ole kordagi
- jah, üks kord
- jah, kaks/ kolm korda
- jah, pidevalt

43. Kas kõik sinu rikkumised on politseile teada?

- mitte ükski
- üks neist
- kaks/kolm neist
- enamus
- kõik

44. Kui oled karistada saanud, siis millised on karistused olnud?

- hoiatus
- rahatrahv
- üldkasulik töö
- arest
- vangistus
- ei ole saanud karistada

45. Milline oli karistus sinu arvates?

- täiesti õiglane
- ei oleks olnud vajalik
- oleks võinud olla väiksem
- oleks pidanud olema suurem
- täiesti ebaõiglane
- ei ole saanud karistada

Aitäh vastamise eest!

POLITSEI

41. Kuivõrd on sinul olnud kokkupuuteid politseiga?

- ei ole kordagi
- jah, üks kord
- jah, kaks/ kolm korda
- jah, pidevalt

Lisa 2. Uuringu tulemused

Võru linna koolide 9. ja 10. klasside küsitluse tulemused													
	1. Sugu		2. Vanus				3. Klass			4. Rahvus			
	N	M	≤ 10 a	14-15 a	16-17 a	≥ 18 a	9. klass	10. klass	eestlane	venelane	muu		
I ÜLDANDMED													
Kokku	18	13	0	29	2	0	31	0	31	0	0	0	0
%	58,1%	41,9%	0%	93,5%	6,5%	0%	100%	0%	100%	0%	0%	0%	0%
Kool 1													
Kokku	74	45	0	39	80	0	50	69	114	4	1	0,8%	1
%	62,2%	37,8%	0%	32,8%	67,2%	0%	42%	58%	95,8%	3,4%	0,8%	0,8%	0,8%
Kool 2													
Kokku	17	23	0	10	30	0	17	23	39	0	1	0	1
%	42,5%	57,5%	0%	25%	75%	0%	42,5%	57,5%	97,5%	0%	2,5%	2,5%	2,5%
Kool 3													
Kokku	109	81	0	78	112	0	98	92	184	4	2	0	2
%	57,4%	42,6%	0%	41,1%	58,9%	0%	51,6%	48,4%	96,8%	2,10%	1,1%	1,1%	1,1%
Kõik koolid kokku													

	5. Seadust rikkunud		6. Esimene õigusrikkumine					8. Rikkumiste sagedus			
	jah	ei	≤10 a	11-13 a	14-16 a	17-18 a	mitte kunagi	paar korda	sageli	kogu aeg	
II ÕPILANE											
	Kokku	30	1	4	11	15	0	1	26	4	0
Kool1	%	96,8%	3,2%	13,3%	36,7%	50%	0%	3,2%	83,9%	12,9%	0%
	Kokku	103	16	31	34	39	0	18	87	13	1
Kool2	%	86,6%	13,4%	29,8%	32,7%	37,5%	0%	15,1%	73,2%	10,9%	0,8%
	Kokku	37	3	10	18	9	0	5	26	9	0
Kool3	%	92,5%	7,5%	27%	48,7%	24,3%	0%	12,5%	65%	22,5%	0%
	Kokku	170	20	44	63	63	0	24	139	26	1
Kõik koolid kokku	%	89,5%	10,5%	25,8%	37,1%	37,1%	0%	12,6%	73,2%	13,7%	0,5%

7. Rikkumised											
	suisetanud	olnud	lubadeta	varastanud	võtnud	relva koolis	peksa	lükanud	imõnitanud/	alkoholijoo	muu
		alkoholijoo	autot juhtinud		kellelki midagi	kandnud	andnud	kaasõpilast	solvanud	autot juhtinud	
II ÕPILANE											
	Kokku	11	19	14	4	6	3	6	15	17	1
	%	11,2%	19,4%	14,3%	4,1%	6,1%	3,1%	6,1%	15,3%	17,4%	1%
Kool 1	Kokku	49	75	36	12	22	4	20	52	54	22
	%	14%	21,4%	10,3%	3,4%	6,3%	1,1%	5,7%	15%	15,4%	6,3%
Kool 2	Kokku	21	26	12	4	12	2	13	27	23	6
	%	14,2%	17,6%	8,1%	2,7%	8,1%	1,4%	8,8%	18,2%	15,5%	4%
Kool 3	Kokku	81	120	62	20	40	9	39	94	94	7
	%	14,1%	20,9%	10,8%	3,5%	7%	1,6%	6,7%	16,4%	16,4%	1,2%

		9. Rikkumiste aeg						10. Rikkumiste ajend					
		nädala sees, õhtul	nädala sees, päeval	nv, õhtul	nv, päeval			keegi tegi minu üle	raha	halb tuju	sõprade kaitses in ennast/ sõpra	perikondlikud põhjused	muu
II ÕPILANE													
	Kokku	10	12	19	6			5	0	4	8	3	22
	%	21,3%	25,5%	40,4%	12,8			11,9%	0%	9,5%	19,1%	7,1%	52,4%
Kool 1	Kokku	26	44	79	32			13	1	26	28	6	74
	%	14,4%	24,3	43,6%	17,7%			8,7%	0,7%	17,6%	18,9%	4,1%	50%
Kool 2	Kokku	11	12	27	10			7	1	16	11	0	25
	%	18,3%	20%	45%	16,7%			11,7%	1,6%	26,7%	18,3%	0%	41,7%
Kool 3	Kokku	47	71	125	48			25	2	46	47	9	121
	%	16,1%	24,4%	43%	16,5%			10%	0,8%	18,4%	18,8%	3,6%	48,4%
Kõik koolid kokku													
II ÕPILANE													
	Kokku	3	8	4	0			5	0	4	8	3	22
	%	7,1%	19,1%	9,5%	0%			11,9%	0%	9,5%	19,1%	7,1%	52,4%
Kool 1	Kokku	6	28	26	1			13	1	26	28	6	74
	%	4,1%	18,9%	17,6%	0,7%			8,7%	0,7%	17,6%	18,9%	4,1%	50%
Kool 2	Kokku	0	11	16	1			7	1	16	11	0	25
	%	0%	18,3%	26,7%	1,6%			11,7%	1,6%	26,7%	18,3%	0%	41,7%
Kool 3	Kokku	9	47	46	2			25	2	46	47	9	121
	%	3,6%	18,8%	18,4%	0,8%			10%	0,8%	18,4%	18,8%	3,6%	48,4%
Kõik koolid kokku													

		11. Alkoholi tarvitamine					12. Tarvitamise sagedus				
		jah	ei	mitte kunagi	1-2 korda a	kord kuus	kord nädalas	rohkem kui kord nädalas	iga päev		
III ÕPILANE	Kokku	25	6	3	9	17	3	0	0		
	%	80,6%	19,4%	9,4%	28,1%	53,1%	9,4%	0%	0%		
Kool 1	Kokku	93	26	26	46	42	9	1	0		
	%	78,2%	21,8%	21%	37%	33,9%	7,3%	0,8%	0%		
Kool 2	Kokku	28	12	10	6	17	5	2	0		
	%	70%	30%	25%	15%	42,5%	12,5%	5%	0%		
Kool 3	Kokku	146	44	39	61	76	17	3	0		
	%	76,8%	23,2%	19,9%	31,1%	38,8%	8,7%	1,5%	0%		
Kõik koolid kokku											
13. Esimene alkoholi tarvitamine											
		≤10 a	11-13 a	14-16 a	17-18 a	lahja alkohol	kange alkohol	mõlemad			
III ÕPILANE	Kokku	3	11	14	0	16	0		12		
	%	10,7%	39,3%	50%	0%	57,1%	0%		42,9%		
Kool 1	Kokku	4	30	58	1	50	4		38		
	%	4,3%	32,3%	62,4%	1%	54,4%	4,3%		41,3%		
Kool 2	Kokku	3	12	15	0	13	1		16		
	%	10%	40%	50%	0%	43,3%	3,3%		53,4%		
Kool 3	Kokku	10	53	87	1	79	5		66		
	%	6,6%	35,1%	57,6%	0,7%	52,7%	3,3%		44%		
Kõik koolid kokku											

II ÕPILANE	15. Narkootilis ed ained			17. Tarvitamise sagedus						
	jah	ei	mitte kunagi	1-2 korda a	kord kuus	kord nädalas	rohkem kui kord nädalas	iga päev		
Kokku	1	30	0	1	0	0	0	0		
%	3,2%	96,8%	0%	100%	0%	0%	0%	0%		
Kool 1	9	110	0	6	3	0	0	0		
%	7,6%	92,4%	0%			0%	0%	0%		
Kool 2	5	35	0	5	0	0	0	0		
%	12,5%	87,5%	0%	100%	0%	0%	0%	0%		
Kool 3	15	175	0	12	3	0	0	0		
%	7,9%	92,1%	0%	80%	20%	0%	0%	0%		
Kõik koolid kokku										
16. Enim tarvitatud narkootikum										
II ÕPILANE	kanep	GHB	kokaiin	amfetamiin	extasy	muu				
Kokku	1	0	0	0	0	0				
%	100%	0%	0%	0%	0%	0%				
Kool 1	9	0	0	0	0	0				
%	100%	0%	0%	0%	0%	0%				
Kool 2	5	0	0	0	0	0				
%	100%	0%	0%	0%	0%	0%				
Kool 3	15	0	0	0	0	0				
%	100%	0%	0%	0%	0%	0%				
Kõik koolid kokku										

	18. Omaniku loata asjade/raha võtmine					19. Võetud asja väärtus				
	mitte kunagi	paar korda	sageli	kogu aeg	≤10 eurot	10-20 eurot	20-40 eurot	40-50 eurot	≥50 eurot	
II ÕPILANE										
Kokku	27	4	0	0	2	1	1	0	0	
%	87,1%	12,9%	0%	0%	50%	25%	25%	0%	0%	
Kool 1	101	18	0	0	18	0	0	0	0	
%	84,9%	15,1%	0%	0%	100%	0%	0%	0%	0%	
Kool 2	37	3	0	0	2	1	0	0	0	
%	92,5%	7,5%	0%	0%	66,7%	33,3%	0%	0%	0%	
Kool 3	165	25	0	0	22	2	1	0	0	
%	86,8%	13,2%	0%	0%	88%	8%	4%	0%	0%	
Kõik koolid kokku										

		20. Vägivalla teod								21. Sagechus				
		lõõnud	peksnud	solvanud/ mõnitanud	ähvardanud/ suguühitmesse astunud	tahtevastastelt ühitmesse astunud	ei ole ühitst	mitte kunagi	paar korda	sageli	kogu aeg			
II ÕPILANE														
Kokku		12	3	16	8	0	10	9	20	2	0			
%		24,5%	6,1%	32,7%	16,3%	0%	20,4%	29%	64,5%	6,5%	0%			
Kokku		59	9	63	31	2	37	49	69	1	0			
%		29,4%	4,5%	31,3%	15,4%	1%	18,4%	41,2%	58%	0,8%	0%			
Kokku		22	9	25	11	1	10	11	27	2	0			
%		28,2%	11,5%	32,1%	14,1%	1,3%	12,8%	27,5%	67,5%	5%	0%			
Kokku		93	21	104	50	3	57	69	116	5	0			
%		28,4%	6,4%	31,7%	15,2%	0,9%	17,4%	36,3%	61,1%	2,6%	0%			
		22. Ajend								23. Ise olnud ohver				
		nalja pärast	sõbrad tahtsid	halb tuju	mind on mõnitatud	kaitses in ennast	muu	ei ole	jah, mind on löödud	jah, mind o ähvardatud	jah, muu			
Kokku		7	0	6	8	17	5	11	16	0	7			
%		16,3%	0%	14%	18,6%	39,5%	11,6%	32,4%	47%	0%	20,6%			
Kokku		22	3	18	25	61	11	49	58	0	21			
%		15,7%	2,1%	12,8%	17,9%	43,6%	7,9%	38,3%	45,3%	0%	16,4%			
Kokku		10	2	9	13	22	3	17	19	0	9			
%		16,9%	3,4%	15,3%	22%	37,3%	5,1%	37,8%	42,2%	0%	20%			
Kokku		39	5	33	46	100	19	77	93	0	37			
%		16,1%	2,1%	13,6%	19%	41,3%	7,9%	37,2%	44,9%	0%	17,9%			

III PEREKOND	25. Läbisaamine perekonnaga										26. Elamine kellega							
	väga hea		hea	pigem hea	pigem halb	halb	väga halb	isaga kasuvanema(te)	güksinda	muu								
	Kokku	%	Kokku	%	Kokku	%	Kokku	%	Kokku	%	Kokku	%	Kokku	%	Kokku	%		
Kool 1	13	41,9%	10	32,3%	7	22,6%	1	3,2%	0	0%	0	0%	6	19,4%	0	0%	1	3,2%
Kool 2	52	43,7%	47	39,5%	13	11%	3	2,5%	3	0,8%	1	0,3%	75	23,6%	6	1,6%	5	4%
Kool 3	21	52,5%	11	27,5%	6	15%	1	2,5%	1	0%	0	0%	26	25%	4	0%	3	6,8%
Kõik koolid kokku	86	45,3%	68	35,8%	26	13,7%	5	2,6%	4	0,5%	1	0,3%	125	23,2%	6	1%	9	4,5%
	24. Kodust ära jooksmine										28. Perekonna majanduslik olukord							
III PEREKOND	ei ole	üks kord	2-3 korda	rohkem kui viis korda	hea	keskmine	pigem hea	keskmine	pigem halb	halb								
Kool 1	24	77,4%	4	12,9%	2	6,5%	1	3,2%	12	38,7%	8	25,8%	0	0%	0	0%	0	0%
Kool 2	97	81,5%	11	9,3%	8	6,7%	3	2,5%	51	42,9%	35	29,4%	6	5%	0	0%	0	0%
Kool 3	34	85%	4	10%	1	2,5%	1	2,5%	16	40%	11	27,5%	2	5%	0	0%	0	0%
Kõik koolid kokku	155	81,6%	19	10%	11	5,8%	5	2,6%	79	41,6%	54	28,4%	8	4,2%	0	0%	0	0%

III PEREKOND	27. Lapsi perekonnas					29. Õigusrikkumised perekonnas				
	üks laps	2 - 4 last	5 ja rohkem last	ei ole	õde/vend	isa	ema	kasuvanem	ei tea	
Kokku	12	19	0	16	5	14	4	0	0	
%	38,7%	61,3%	0%	41%	12,8%	35,9%	10,3%	0%	0%	
Kool 1	25	87	7	56	26	47	15	3	0	
%	21%	73,1%	5,9%	38,1%	17,7%	32%	10,2%	2%	0%	
Kool 2	7	28	5	17	14	14	12	2	0	
%	17,5%	70%	12,5%	28,8%	23,7%	23,8%	20,3%	3,4%	0%	
Kool 3	44	134	12	89	45	75	31	5	0	
%	23,2%	70,5%	6,3%	36,3%	18,4%	30,6%	12,7%	2%	0%	
Kõik koolid kokku										
	30. Pereliikmete karistuste sagedus									
III PEREKOND	ei ole	üks kord	2-3 korda	pidevalt						
Kokku	15	12	3							
%	48,4%	38,7%	9,7%							
Kool 1	73	26	17							
%	61,4%	21,8%	14,3%							
Kool 2	24	10	6							
%	60%	25%	15%							
Kool 3	112	48	26							
%	58,9%	25,3%	13,7%							
Kõik koolid kokku										

IV KOOL	31. Läbisaamine õpetajatega										32. Läbisaamine klassikaaslastega																			
	väga hea	hea	pigem hea	halb	väga halb	ei ole	ja	ei	ei ole	paar tundi	paar päeva	nädalaid	rohkem kui kuu	heaga	heaga	heaga	heaga	heaga	heaga	heaga										
Kokku	4	16	7	4	0	0	0	0	11	10	10	0	0	11	10	10	0	0	0	0										
%	12,9%	51,6%	22,6%	12,9%	0%	0%	0%	0%	35,4%	32,3%	32,3%	0%	0%	35,4%	32,3%	32,3%	0%	0%	0%	0%										
Kool 1	23	60	33	3	0	0	0	0	67	41	10	1	0	67	41	10	1	0	0	0										
%	19,4%	50,4%	27,7%	2,5%	0%	0%	0%	0%	56,3%	34,5%	8,4%	0,8%	0%	56,3%	34,5%	8,4%	0,8%	0%	0%	0%										
Kool 2	12	9	16	2	1	0	0	0	15	19	5	1	0	15	19	5	1	0	0	0										
%	30%	22,5%	40%	5%	2,5	0%	0%	0%	37,5%	47,5%	12,5%	2,5%	0%	37,5%	47,5%	12,5%	2,5%	0%	0%	0%										
Kool 3	39	85	56	9	1	0	0	0	93	70	25	2	0	93	70	25	2	0	0	0										
%	20,5%	44,7%	29,6%	4,7%	0,5%	0%	0%	0%	48,9%	36,8%	13,2%	1,1%	0%	48,9%	36,8%	13,2%	1,1%	0%	0%	0%										
Kõik koolid kokku																														
	33. Koollikiusamise ohver										34. Teiste kiisamine										35. Põhjusteta puudumine									
IV KOOL	jah	ei	ei	jah	ei	ei	ei	ei	ei ole	paar tundi	paar päeva	nädalaid	rohkem kui kuu	ei ole	paar tundi	paar päeva	nädalaid	rohkem kui kuu	ei ole	paar tundi	paar päeva	nädalaid	rohkem kui kuu							
Kokku	18	13	13	11	20	20	20	20	9	15	5	2	0	9	15	5	2	0	9	15	5	2	0							
%	58,1%	41,9%	41,9%	35,5%	64,5%	64,5%	64,5%	29%	29%	48,4%	16,1%	6,5%	0%	29%	48,4%	16,1%	6,5%	0%	29%	48,4%	16,1%	6,5%	0%							
Kool 1	60	59	59	31	88	88	88	52	52	48	19	0	1	52	48	19	0	1	52	48	19	0	1							
%	50,4%	49,6%	49,6%	26,1%	73,9%	73,9%	73,9%	43,3%	43,3%	40%	15,9%	0%	0,8%	43,3%	40%	15,9%	0%	0,8%	43,3%	40%	15,9%	0%	0,8%							
Kool 2	21	19	19	19	21	21	21	10	10	19	8	2	2	10	19	8	2	2	10	19	8	2	2							
%	52,5%	47,5%	47,5%	47,5%	52,5%	52,5%	52,5%	24,4%	24,4%	46,3%	19,5%	4,9%	4,9%	24,4%	46,3%	19,5%	4,9%	4,9%	24,4%	46,3%	19,5%	4,9%	4,9%							
Kool 3	99	91	91	61	129	129	129	71	71	82	32	4	3	71	82	32	4	3	71	82	32	4	3							
%	52,1%	47,9%	47,9%	32,1%	67,9%	67,9%	67,9%	37%	37%	42,6%	16,7%	2,1%	1,6%	37%	42,6%	16,7%	2,1%	1,6%	37%	42,6%	16,7%	2,1%	1,6%							
Kõik koolid kokku																														

V SÕBRAD	36. Läbis aamine sõpradega										37. Heade sõprade arv				
	väga hea	hea	pigem hea	pigem halb	halb	väga halb	ei ole ühtegi	üks	2 - 4	5 - 10	üle 10				
Kokku	17	14	0	0	0	0	2	0	22	5	2				
%	54,8%	45,2%	0%	0%	0%	0%	6,5%	0%	71%	16%	6,5%				
Kool 1	90	27	0	1	1	0	5	5	78	21	11				
%	75,7%	22,7%	0%	0,8%	0,8%	0%	4,2%	4,2%	65%	17,5%	9,1%				
Kool 2	28	8	4	0	0	0	2	5	20	8	5				
%	70%	20%	10%	0%	0%	0%	5%	12,5%	50%	20%	12,5%				
Kool 3	135	49	4	1	1	0	9	10	120	34	18				
%	71,1%	25,8%	2,1%	0,5%	0,5%	0%	4,7%	5,3%	62,8%	17,8%	9,4%				
Kõik koolid kokku												39. Koos sõpradega toime pandud rikkumised			
	ei	üks	2 - 3 neist	enamik	eitea	ei	üks	2 - 3 neist	enamik						
V SÕBRAD	2	8	13	8	0	6	10	9	6						
Kool 1	6,5%	25,8%	41,9%	25,8%	0%	19,4%	32,3%	29%	19,4%						
Kool 2	25,2%	21,8%	30,3%	22,7%	0%	37%	21%	28,6%	13,4%						
Kool 3	27,5%	20%	22,5%	30%	0%	25	27,5%	27,5%	20%						
%	43	42	58	47	0	60	46	54	30						
Kõik koolid kokku	22,7%	22,1%	30,5%	24,7%	0%	31,6%	24,2%	28,4%	15,8%						

		40. Sõprade rikkumised										
VSÕBRAD		suitsetanud	olnud	lubadeta	varastanud	võtnud	relva koolis	peksa	lükanud	mõnitanud/	alkoholijoo	muu
			alkoholijoo	autot juhtinud		kellelki midagi	kandnud	andnud	kaasõpilast	solvanud	autot juhtinud	
	Kokku	19	26	13	5	5	3	9	14	13	9	1
	%	16,2%	22,2%	11,1%	4,3%	4,3%	2,6%	7,7%	12%	11,1%	7,7%	0,8%
	Kokku	83	104	56	16	27	7	36	47	65	15	9
	%	17,8%	22,4%	12%	3,4%	5,8%	1,5%	7,7%	10,1%	14%	3,2%	1,9%
	Kokku	30	28	20	6	8	4	17	19	21	11	1
	%	18,2%	17%	12,2%	3,6%	4,8%	2,4%	10,3%	11,5%	12,7%	6,7%	0,6%
	Kokku	132	158	89	27	40	14	62	80	99	35	11
	%	17,7%	21,2%	11,9%	3,6%	5,4%	1,8%	8,3%	10,7%	13,3%	4,7%	1,4%

VI POLITSEI	41. Kokkupuuted politseiga						42. Politsei eest põgenemine					
	ei ole	üks kord	2 - 4 korda	peidevalt	ei ole	üks kord	2 - 4 korda	peidevalt				
Kokku	10	10	10	1	18	6	6	1				
%	32,3%	32,3%	32,3%	3,1%	58,1%	19,4%	19,4%	3,1%				
Kool 1	57	31	31	0	92	14	13	0				
%	47,8%	26,1%	26,1%	0%	77,3%	11,8%	10,9%	0%				
Kool 2	19	13	8	0	23	9	7	1				
%	47,5%	32,5%	20%	0%	57,5%	22,5%	17,5%	2,5%				
Kool 3	86	54	49	1	133	29	26	2				
%	45,3%	28,4%	25,8%	0,5%	70%	15,3%	13,7%	1%				
Kõik koolid kokku												
	43. Teadaolevad rikkumised politseis											
VI POLITSEI	mitte ükski	üks neist	2 - 3 neist	enamuse	kõik							
Kokku	13	13	2	3	0							
%	41,9%	41,9%	6,5%	9,7%	0%							
Kool 1	85	24	7	1	2							
%	71,4%	20,2%	5,9%	0,8%	1,7%							
Kool 2	23	17	0	0	0							
%	57,5%	42,5%	0%	0%	0%							
Kool 3	121	54	9	4	2							
%	63,7%	28,4%	4,7%	2,1%	1,1%							
Kõik koolid kokku												

44. Karistused									
VI POLITSEI	hoiatus	rahatrahv	üldkasulik töö	arest	vangistus	ei ole karistada saanud			
Kokku	18	2	1	0	0	11			
%	56,3%	6,2%	3,1%	0%	0%	34,4%			
Kool 1	25	13	1	0	0	86			
%	20%	10,4%	0,8%	0%	0%	68,8%			
Kool 2	15	2	0	0	0	23			
%	37,5%	5%	0%	0%	0%	57,5%			
Kool 3	58	17	2	0	0	120			
%	29,5%	8,6%	1%	0%	0%	60,9%			
Kõik koolid kokku									
45. Hinnang karistusele									
VI POLITSEI	täiesti õiglane	ei oleks olnud vajalik	liiga väike	liiga suur	täiesti ebaõiglane	ei ole karistada saanud			
Kokku	14	6	0	0	0	11			
%	45,2%	19,4%	0%	0%	0%	35,4%			
Kool 1	22	8	1	2	0	86			
%	18,5%	6,7%	0,8%	1,7%	0%	72,3%			
Kool 2	10	5	1	1	0	23			
%	25%	12,5%	2,5%	2,5%	0%	57,5%			
Kool 3	46	19	2	3	0	120			
%	24,2%	10%	1%	1,6%	0%	63,2%			
Kõik koolid kokku									